

ESTERHÁZY PÉTER

EGYSZERŰ TÖRTÉNET VESSZŐ SZÁZ OLDAL
– a Márk-változat –

MAGVETŐ



A Márk-változat

II összesen *Egyszerű történet vessző száz oldal*

Esterházy Péter

Magvető (2014)

Címke: regény, Isten

Egy kitelepített család az Isten háta mögött. Egy testvérpár: az egyiket a szavak érdeklik, a másikat az Isten. Nem tűnik ez feloldhatatlan ellentétnek. Az idősebb fiú mondatokból épít láthatatlan világot, süketnéma öccse szavai ugyan nem hallhatók, mégis ő meséli el a történetüket. Most akkor melyikük a Júdás?

Az anya nem keresi senki kedvét, az apa iszik. Az egri nagymamával csak titokban lehet találkozni, a másik meg bár velük él, folyton az Úrral beszélget, és magát a jóságot keresi. Na és az Isten: a Mennyben, a kereszten, a káromló szavakban, az imákban és a saját történetében. A szomorú, boldog Isten.

Az Egyszerű történet vessző száz oldal második könyve az istentelen 20. század közepének regénye, szereplői mind a saját útjukat járják, bár egyetlen szobában élnek. Hogy a kiszolgáltatottság választja el őket, vagy eleve el vannak választva egymástól, azt csak az Isten tudja. Mindegyikük magányos. Az Isten is: a Mennyben, a kereszten, a káromló szavakban, az imákban és a saját történetében.

(Péczely Dóra)

Esterházy Péter

Egyszerű történet vessző száz oldal

– a Márk-változat –

1. Ez a kezdés.[1] Imádkozni hamarabb tudtam, mint beszélni. De titokban mind a kettőt. Azt nem mondanám, hogy már az anyám hasában is imádkoztam, de még azt sem, hogy rögtön, amint vértől iszamósan megérkeztem az ő vékony, remegő combjai közé, ide, a világba, hogy akkor, akkortól. Költőieskedhetnék, hogy ez az induló lábközi gőgicsélés volna a legszebb, a leginkább ima, de inkább ne. Amikor Budapestről az ún. „kitelepítés” során egy észak-magyarországi faluba zsuppoltak minket, az egyik legmódosabb helyi nagygazdához, kulákhoz kényszerszállásoltak be. A „nép ellensége”-besorolást nyertük el, játszva megelőzve a szóba jöhető vetélytársakat, katonatiszteket, gyárosokat, mindenféle elnyomó burzsujokat. Sokáig szerettem volna burzsuj lenni, olyan jó titokzatos szó. Engem kicsit zavart, hogy nem értem, a bátyámat nem zavarta. Szép, mondta, és zsizsegve ismételgette, zsszs burzszssujj. A vége, akár egy jajongás. Egy, igaz, tágas szobába zsúfolódtunk, apám, anyám, a bátyám meg én. Szabályos négyzet alakú volt, ez valamiért mindenkit meglepett. És nyugtalansággal töltött el. Mintha jel vagy jelzés volna. Honnan, mi végre, nem kutakodott senki. 50×50 lépés, az én első, totyogós lépéseimmel. Kis ingások, tántorodások, mintha részeg volnék. Noha abból a szobából kizárólag az apám szokott volt részeg lenni.

2. Kevésbé részeg lépésből lett negyven, majd harminc is. Számoltam, és azt gondoltam, akkor tehát lesz húsz is, tíz is, egy is. Nulla is? A hétmérföldes csizma; de többnyire meztélláb voltam. Ha most odamehetnék, ha állna még a ház, nehézkes lépteimből olyan kilenc kellene. – Van ablak, mégis, mintha nem volna. Mintha be volnék zárva. Csak éjszaka érzem úgy, hogy rés nyílik, az ágyamból ferdén föl. De akkor máris a csillagokig. Fölöttem a falon függ a Kisjézus. Hasonlít rám. Pufók, mosolygós, erős. A Kisjézus arca mintha egy ezüstös szentségtartóba lenne fogva, mintha sugarak röppennének széjjel a szinte Napnak tetsző fényes fejecskéből: ez látszik erőnek. Nem anyám bölcső fölé hajló, fáradtan diadalmas arca, nem apámé, ki egy régi fénykép tanúsága szerint csöndes meghatódottsággal figyel valamivel távolabbról, még csak nem is anyám melle, hát az volt az igazán diadalmas, nem ezek az első emlékeim, hanem ez a sugárzó Kisjézus, ki fölöttem függve állandóan jelen van, figyel, mosolyog.

3. A nagymama ritkán mosolyog. Fejéből nem indulnak sugarak. Ellenkezőleg, mintha elnyelte volna a fényt, a ráncai, azok nyelték el. Váratlanul jött, ment. Egyszer csak ott ül az ágyamnál, és Istenről beszél. Úgy, mintha a szomszédról mesélne. Vagy a süketnéma postásról, a Gerzson bácsiról. Meghalt a fia a háborúban, apám öccse. Lelőtték az oroszok. A németek. A partizánok. Eltűnt. Sokáig nem akarta ezt elhinni. Hogy előbb halt meg a fia, mint ő, előbb a gyerek, mint az anyja, hogy ez egyáltalán lehetséges. Arra jutott, hogy akkor az Úristennek kellett megölnie a fiát, másképp ez nem lehetett. Szóval végül is elhitte. Egy egész álló napon át jajveszékelt és zokogott. Senki nem mert hozzá szólni. Volt egy pillanat, amikor úgy látta, hogy ha a fia meghalt, nincs, akkor az Úristen is meghalt, nincs, de azután elmúlt ez a pillanat. Amikor elfogytak a könnyei, az erő is elhagyta, és két napig egyfolytában aludt. Mikor fölébredt, az Isten süketnéma lett. Így mesélte, és a homlokomra keresztet rajzolt a bütykös hüvelykujjával. Úgy tud mesélni az Istenről, hogy fölfoghatatlan lesz, hogy az Isten ne volna. Pláne, hogy az Isten meghalt volna. Hogy ennek nincs értelme. Azért mondtam a szomszédot meg a postást, mert azok mindig vannak, látva látjuk. A nagymama történetei az Istenről – szóval volt bennük ez a biztonság, hogy ha már senki sincs, az Isten akkor is van. Bár azt, hogy senki sincs, nehéz elképzelni. A senkit meg a mindent nehéz elképzelni.

4. Senki, minden, a bátyám szereti a komolyat. A komolyságot. Tervei vannak. Tervez. Gondol például a holnapra. Én többnyire csak a mostra. Az is olyan sok! Megalapította a titkos Kincstárat. Te még kicsi vagy, pöcsös, *éretlen,* de azért beveszlek. Nekem két

szavazatom van, neked egy. De nem élek vissza a helyzetemmel, ígérem. A Kincstár a szénapadláson van. Lopni sajnos nem szabad, mert akkor már rég elloptam volna az Ágoston kulák bácsi hajhálóját. Micsoda darab! Kis szakadás van rajta, és büdös. Savanykásan büdös. Nagy fogás volna. Én hoztam az eddigi legszebbet, egy léggömböt, egy lufit. Piros, fonnyadt léggömb. Olyan, mint egy arc, vagy inkább álarc, nagy sebhellyel. Apám cigarettájának nyoma. Ivott már, és akkor. Nagyot nevetett. Én sírni kezdtem, nem egészen őszintén, de valahogy mutatnom kellett, hogy most nekünk, gyerekeknek van igazunk. Van gesztenyénk, régi pénzünk, pengő, a traktorról egy fémdarab, biciklinyereg. Meg egy pók, keresztespók. De aztán beszáradt. Kezdetben döglötten is vad és félelmetes volt. Ijesztő. Aztán az idő kiszívta az ijesztést. Sokszor eszembe jut a levegő, amely a léggömbben volt. Ha én volnék az Isten, mondom a bátyámnak, a lufiba bújnék. Mert akkor volnék is, meg nem is, látszanék is, meg nem is, viszont szállna, aminek szállnia kell.[2] De te nem vagy az Isten, hanem hülye vagy, azzal beledönt a szénába. Pedig akkor már erősebb voltam.

5. Erősebb vagyok, de hagyom. Jó vele birkózni. Átfogja a derekam, mintha táncolnánk. Én is tudom azt gondolni, kis hülye. Azt nem, hogy én volnék az Isten. Azt senki se gondolja. Csak a Lucifer. De ki is lett lökve az égből. Taszítva. Jogos. Azt viszont gondoltam már, hogy Isten a példaképem. Nem mindenben, például a nagymama másik fiát nem kellett volna megölni. Nem számoltam, de legtöbbször az Istenre gondolok. Többször, mint a szüleimre, többször, mint a játszásra, többször, mint a piros, halott léggömbre. Ki sem mondom, hogy van Isten, olyan izgalmas. Ezeket a nagymamától tanultam, de ugyanezt látom az ágyam fölötti, ezüstösen sugárzó képen. Hogy van valami biztos. Nem biztonság, talán rosszul mondtam az előbb, ennek a „biztos"-nak nincs célja, iránya, nem én vagyok, aki jól jár, de jó tudni ezt, tudnom, hogy ez így van. Hogy láthatóan így van. Ez a kettő vitt az imádkozáshoz: az ezüstkép meg a nagymama. Az imádkozásomhoz nem kellenek szavak, így jól jön a nagymama süketnéma Istene. Titkolom, hogy tudok beszélni, és nem adom jelét, hogy érteném, amit mondanak nekem. De hát nem is mondanak semmit. Gügyögnek, meg szeretnék, ha produkálnám magam. Ezt minek, nem. Anyám aggódik. Nem sajnálom. Semmi hang, se ki, se be, semmi, és a semmivel szemben olyan nevetséges az aggódás.

6. Kora reggel semmi sincsen, csupán a kora reggel. Óvatosan, halálos csöndben öltöznek a szüleim, mint a tolvajok, hiába, mindig fölébredek. Sötétben öltözni, ez milyen nevetséges. A sötétben is lehet látni őket, a sötétnél is sötétebbeket. Nem jó így látni őket, nem akarom. A szobát szagolom, kell is, olyan. A háziak büszkék a meszelés friss szagára, a tisztaságot és az udvariasságukat jelenti számukra. Meszelni tízévente kell, ez a szokás, ők mégis újrameszeltek miattunk. Ekctrameszelés, mondta Ágoston bácsi. Mit mond, kérem? Anyám lassan tanult bele az új helyzetébe. De apám azonnal. Nem hallod, *kedvesem?* Ekctrameszeltek a kedvünkért. Köszönjük szépen. Anyám dühödten nézi a férjét, halkan sziszegi: Most mondtad az életben először, hogy kedvesem. Apám mosolyog, akár egy színésznő, most vagyunk először a világ végén. Kedvesem. Nem szeretem ezt a szagot. Szobaszag, külön szobaszag, ekctra. Mért kellene egy szobának külön szagának lenni?

7. Ez a hátsó szoba az udvarra néz, a kúttal van egy magason az ablak, egy döglött kúttal, így mondják. Inkább így: megdöglött a kút, mintha a kút tevékenyen részt venne a halálában. Kiszáradt az utcában mind. Elriadt a víz, morogtak a parasztok. Úgy mondják, mintha részint ők is szíves örömest elriadnának, részint a víz is, ahogy ők, a téeszcsé elől riadna el. Menekülő víz, tűnődik a bátyám. Arcvíz, van apámnak. Jobb szagú, mint a szoba. Menekülő arcvíz. Arcvíz is legyen a Kincstárban. Találtunk egy katonai sisakot, kint a tocsogósnál, azt is föltettük a padlásra. A bátyám a fejébe húzta, és azonnal, mintha megrémült volna, ledobta. Szívdermesztő vagyok benne, vihogott komolyan. Mért kell ilyen szavakat használni?! Hátrébb, a kert felé áll a budi, inkább dülöngél, sokáig nem mehettem arra. Még a végén beleesel. Ahogy apám kilép a szürke szobából a szürke konyhába, az Ágoston bácsi így szól: Egy stampedlivel, doktor úr? Évekig ez volt a nap első mondata, amelyet hallottam. Ez a mondat, amelyet legtöbbször hallottam életemben, egy stampedlivel, doktor úr? Ez is fog valószínűleg maradni. Vajon hány mondat van összesen a világon?, ezt szívesen megkérdezném valakitől. Beleértve az Istent is. Hány mondatot tetszett teremteni? Pedig a mondatot nem is Isten teremti, hanem az ember. Ettől persze még tudhatná. Ha már mindent. Hallom a stampedlit, nézem a plafont, nincs valami magasan. Vagy az apám túl magas. Túl nagy, a szoba szinte játékszobának tetszik. Pedig ez az egész nem játék. Ha kiment az ajtón, erősen meg kellett hajolnia. Az elején, kezdetben, egy ideig nem kért apám a stampedlikből. Kezdetben vala a nem kért vala a stampedlikből.

8. Kezdetben vala az anyámat is megkínálták, amikor a konyhába lépett. Előtte végigsimít a ruháján, sóhajt egy nagyot, hallom, mintha színpadra lépne. Most ő a színésznő. Színpadra lép, idegenbe, nem valóságosba. Semmi nem valóságos itt. Ez nem igaz. A bátyám meg én valóságosak vagyunk, a szüleink kevésbé. A budi is valóságos, a büdös is. A stampedli is. Az is büdös. Az elején, kezdetben, egy ideig nevetve utasította vissza. Ugyan, Ágoston bácsi, hová gondol, naplemente előtt…? Apám belepirul, mintha ő volna a naplemente.

9. Naplementekor a legszebb az utcánk. A felbetonozott főtérről indul, maga is betonosan, ami azonban alig néhány métert tart (mint egy félbemaradt levegővétel), apró huppanással közönséges földút lesz, melybe párhuzamosan futó mélyedéseket vájtak a kocsikerekek. A közepén meg valami zöld nőtt, fű meg tyúkparéj. Gyom. Egy út vagy poros, vagy sáros. Mind a kettő jó. Jó meztélláb, két lábbal beleugrani a selymes porba, főleg, ha forró, és mintegy fölrobban a talpak mellett, finoman szállong, mint a púder, és szertehullik rajta a ferde esti fény. Mint a szentképeken. Nagymama imakönyve teli van szentképekkel. Ott ugyanígy esik a fény, az Istentől indul fentről, és a szentre érkezik le – ferdén. Micsoda giccs, mondja anyám, mintha megsértették volna. Nem számít, mondja apám sértett indulattalansággal. A sár is jó, a sárba toccsanás. A sár nehéz, a por könnyű, ez a különbség. Mi a nehezebb, egy kiló sár vagy egy kiló por?, kérdezi a bátyám. Egy kiló sár, vágnám ki diadalittasan, de nem szólhatok. Nevetne nagyon. A sár is szép, például ahogy a lábujjak közt visszacsordul. Van nyári sár és őszi sár. Az őszi sár már nem vidám. Abba nem lehet úgy kettős lábbal belecuppanni. Az őszi sár inkább az állatoknak való.

10. Este itt terelik be az állatokat a legelőről, a marhákat. Mondja marha, mért oly bús, ezt mondja anyám minden egyes alkalommal, ha meglát egy tehenet. Valahogy szomorúan mondja. Ha ott van apám, ő rámotyogja, olcsóbb a hal, mint a hús. A világ legszomorúbb verse. Tülekednek a tehenek, előznek, fönnakadnak egymáson, akkor száll csak a por igazán. Mintha elfelhősödött volna a nap. Minden gyerek iszkol ilyenkor befelé. Mint egy megáradt folyó, jön a marhacsorda. Zúdul, mondja a bátyám. Egyszer ott maradtam az út közepén. Csak álltam. Nem tudtam, hogy félni kell. A tehenek szépen kikerültek, mintha vigyáztak volna rám. Csak a szemüket láttam. Szemet nézni érdekes, mintha a nézést nézném. Anyám bénultan sikoltozott a kapuban. Amikor végre üres lett az utca, odaugrott hozzám, mint egy felnőtthöz, és két kézzel ütött-csépelt, ahogy bírt. Apám szedte le rólam, elég már, dünnyögte ugyanolyan hangon, mint az olcsóbb a hal, mint a húst. Álltunk az utcában, akár egy rossz színpadon. Mennyi sok színpad. Az utca kifut a falu melletti domb felé, és ott útként folytatódik. Ott megy le a nap, ezért a naplemente olyannak tűnik, mintha kizárólag a mi utcánk világítása volna. Vasgereblye utca a neve. Vas Gereben, javít később a testvérem. Nem látok nagy különbséget. A főtérbe nagy kanyarral torkollik, ezért a nap nem az utca másik végén kel. Hogy hol, nem tudom. Egyszer csak ott van az égen. Váratlanul? Váratlanul, de mindennap.

11. Mindennap, váratlanul, de mindennap megérkezik a szomszédból a Mári. Se nem Mari, se nem simán Mári, hanem a kettő közt, Maári. Mint a kabaát. Vagy apaád faszaát. Vagy inkább Máori.[3] Apám soha nem mondja a nevét, észre sem veszi. Sok mindent nem vesz észre. Föltűnően sokat. Kellene egy lista, mi az, amit észrevesz. Mit vett apám komolyan? Titkos lista. Máári, anyám hosszú, lassú á-val mondja, ábrándosan. Szomszéd, ki se kell mennie az utcára, átbújik egyszerűen a kerítésen. Két léc mozog, mozgatható, és máris ott áll az ablakunk előtt. Fényes, barna haja a vállát is takarja. Néha copfba fonja. A nyakán van egy kis vörös folt. Olyan, mint egy fej. Hollandia alakú, állítja a bátyám. Nem vékony. De szép a nem vékonysága. Szép vastag. Anyám segít neki a tanulásban. Tüneményesen buta, hallottam lelkes anyámtól. A butaság veszélyes, válaszolta kedélytelenül apám. Hirtelen fölcsattant, hányingert kapok a butaságtól. Mi van magával? Ez egy kislány, akinek kicsit nehéz a feje. Mit kiabál? Cserébe, míg apámék a földeken dolgoznak, Mári vigyáz ránk. Rám. Amikor Mári a füzete fölé hajol, oldalra esik a haja, szabad lesz a nyaka, pucér. Láttam, anyám odatette a remegő kezét egy pillanatra, láttam nemegyszer.

12. Egyszer láttam a mellét, Máriét. Ez már később volt, mielőtt visszakerültünk volna Budapestre. Rózsaszínű.

13. Rózsaszínre festi a reggeli napfény a Kisjézust. Se ólomkatona, se árgyélus királyfi, a nagymama csak is az Istenről mesél. Elsőre úgy értettem, két, kettő darab Isten van. Egy a Mennyek Országában, gyakorlatilag a felhőkben vagy kicsivel fölötte, ő az Úristen. Az Atya. Az atya az ugyanaz, mint az apa. Csak mintha valamivel szigorúbb volna. Engesztelhetetlen? Hogy ezért kéne folyamatosan engesztelni? És akkor van a fiú. Az meg leszállt közénk a Földre, és Jézus a neve. Vagy Krisztus. Ami a kereszt miatt van, mert fölfeszítették. Még úgy is van, hogy Jézus Krisztus, de ez mind ugyanaz. És Jézus inkább ember. Vagy nem inkább, de úgy van, hogy az Atyáé a Menny, a Fiúé a Föld. A nagy különbség, hogy az égben örökélet van, itt meg olyan hetven-nyolcvan év. Leszámítva az úgynevezett matuzsálemeket. A bátyámtól hallottam. Nincs köze a Matus bácsihoz, a Mári apjához. A matuzsálem az öreg. Aki matuzsálem, az mindig öreg. Ez egészen biztos, azt hiszem. De az örökélet nem azt jelenti, hogy örökké tart az élet, hanem hogy nincs is ott idő, nem is lehet mérni, vagyis élet sincsen. Akkor mire jó az egész? Arra, hogy viszont végtelen a boldogság. A Földön fordítva van, van idő, van élet, a boldogsággal meg az a helyzet, hogy arra vágyakozik az ember. Minden ember. A vágyakozás is jó. Van, amikor rossz, de többnyire jó. Meg még az is van, hogy a rossz is jó. Fáj, mégis jó. De jobb, ha nem fáj. Szerintem. Vagyis fönt is, lent is van jó. A lenti jót a siralom Völgyének hívjuk, ami azt mutatja, hogy ne bízzuk el magunkat.

14. A siralom Völgye azt jelenti, hogy zokogunk a fájdalomtól. Tehát van a jóságos Isten, a jó Isten, ezért is nevezzük Jóistennek, meg van a zokogás a Földön, mert valami fáj. Ez azt jelenti, a jó meg a zokogás, hogy ezt nem lehet megérteni. Ez a titokzatosság az Isten. Vagyis tényleg ne bízzuk el magunkat. Ez a nagymama tanítása. Meg még ez: hogy hiába halunk meg és jutunk a mennyországba, vagyis az Úr látására, vagyis a boldogságba, satöbbi, ezt nem kell most részletezni, hiába, mert ezt a titokzatosságot még így sem fogjuk megérteni. Látni fogjuk színről színre az Urat, de a titok megmarad. Hogy mért is sírunk annyit a Földön, amikor ő ilyen jó. Végtelenül jó. Mi lehet az a színről színre? Kékről sárgára? Mindegy. Bár nagyon is érdekel. Kérdezném, ha kérdezhetném. Isten titokzatossága nem olyan, mint egy kabát, amelyet fölvesz, levesz. A titok bele van zárva az Istenbe. Még ez se jó. A titok is az Isten. Vagyis titok nélkül nincs Isten. Ideérve mindig megrándul a nagymama arca, tudom, a fiára gondol, és látom a göcsörtös kezét, ahogy ökölbe feszül. Nem szívesen lennék ekkor az Isten helyében.

15. Az egy Isten helyében. Mert az nem úgy van mégsem, hogy kettő darab Isten volna, az Atyaúristen fölülre, Jézus meg alulra, hanem egy van csak. Hogy a kettő az egy. Illetve volna még egy harmadik is, de azt tényleg hagyjuk. Csak egy. De nem „csak”, mert az az egy, az mindenütt ott van, és mindent tud. Mindenható, ez is neve neki, nem véletlenül. Jézus is rendes Isten, nem félisten vagy rokon, de mivel alászállott a mennyekből, belekerült az időbe. Belelépett. Az időt úgy képzeljem el, mint egy folyót. Például a Jordán. Jézus Krisztusnak, az Isten fiának Evangéliomának kezdeti.[4] János az pusztában satöbbi. Keresztel az bűnök bocsánatára satöbbi. És kimégyen vala ő hozzája az egész Júdeának tartománya és az jeruzsálembéliek, és mindnyájan megkeresztelkednek vala őtőle az Jordán vizében az bűnöknek bocsánatára. Az időnek két következménye lett. Az Isten hozzánk lett hasonlatos, ez az egyik. Nem mi őhozzá, hanem ő mihozzánk. Ez nagy dolog az Isten részéről, mert azt jelenti, hogy szeret minket. Ha nem érdemeljük meg, akkor is. Nem szab föltételeket, csak úgy szeret és kész. Így van remény, hogy mi is képesek vagyunk erre a szeretetre. Én is? Az Isten úgy szeret, ahogy a nap süt. Fény fut át nagymama arcán, öröm. Résnyire összehúzódik az örömtől csillogó szeme. A szeme összetéveszthető az apáméval. Megegyezik a szemük. Vagy mint az eső, úgy szeret. Zuhog. Mintha dézsából öntenék. Zivatar, vihar, dörög, villámlik. Fák dőlnek recsegve, házak lobbannak lángra, akár egy papírlap, az utcákat elönti a sár. Zihálva veszi a levegőt a nagymama, hallom.

16. Látom a napot, a zúgó vihart, látom az égő házakat, a sarat. Látom a villámokat. Izgalmas lehet szeretni. Nézem a ráncokat nagyanyám arcán, te is képes vagy erre a szeretetre. Az öröm által a világ szépsége a lelkünkbe hatol, a fájdalommal a testünkbe.[5] Ez az Istentől eltanult szeretet nem kíván semmit az Istentől, se segítséget, se jóindulatot, semmit, még viszontszeretetet se. Elunom. Pedig az izgalmas, hogy a nagymama Istenről mesél, miközben Istennek nincs is története. Ez a másik. Ha nincs idő, nincs történet. A történet folyik, mint a Jordán. Idő nincs, végtelen van. A végtelen lenyűgöző, de nincs története. Ezért szállott alá a mennyekből, és lőn emberré. Lőn, nagymama mesél. Nem lakik velünk, nem is szabadna meglátogatnia minket, a kommunisták nem engedik. Nem mérges a kommunistákra, de fütyül a tiltásra. Szelídség és szívbéli alázatosság, szelídnek nem szelíd, de van neki szívbéli alázatossága. Senki Isten teremtményére nem mérges. Bősz, ő így mondja, nem bősz. Mama Sztálinra sem bősz?, kérdezte alamuszin anyám, mégiscsak egy gyilkos. Egy par excellence gyilkos. Nagymama minden nyelven ért. A gyilkosságra vagyok bősz, fiam, válaszolta anyámnak. Aki vállat vont, akár egy pimasz gyerek.

17. Anyám nem olyan, mint egy gyerek. A gyerekek vidámak, legföljebb olykor sírni kell. Anyám néha sír, alig, és többnyire rosszkedvű. Szomorú. A bátyám szerint a boldogság az nem öröm, és a szomorúság nem boldogtalanság. Ha szomorú vagyok, az nem a boldogság helyett van. Hanem azzal együtt. Szinte abból következik. A mi piros léggömbünk! Az, hogy repül meg hogy visszaereszkedik a földre, az ugyanabból a fantasztikusságból következik. Ugyanabból a csodából. Neked persze magyarázhatom, kis sükebókám. A háziak, a kulákok, mindig korábban kelnek, mint apámék. Nem sokkal, de mindig. Szeretnék kulák lenni. Ha felnövök, kulák leszek. Róza, nem Rózsa, Róza néni, akit a szüleim is néniznek, a kulákné, roppant furcsállta, amikor észrevette, hogy anyám nem takarít mindennap a szobában. A por nagy úr, mondta csak úgy bele a levegőbe. Folyton eltévesztem magamban ezt az „egy az Isten”-t. Amikor alászállt, akkor üresen maradt az ég? Harminchárom évre otthagyott mindent? Az Eget is belepte a por, és a sarkokban pókháló? Ahogy idő nincs a Mennyek Országában, akképp tér sincs. Akkor pók sincs. Az jó, mert volna az az összevisszaság, hogy ki a nagyobb úr, a pók vagy az Isten. Keresztespók, vihogok. Vihogni igen, beszélni nem. A mennyben semmi sincs, csak boldogság. A szomorú, boldog Isten, ő is.

18. Sztálin apánk ellopta az Istent, mondja Ágoston bácsi, mert meghalt Sztálin, és elmaradt az újjáépített templom átadási ünnepsége. Felröhög, rázkódik a hája. Eltűnt a saját hájában. Ember-e a háj? Milyen volna egy hájas Jézus? Egy pocakos, tokás. Nagy valaggal, de így nem beszélünk. És ekkor meddig a háj, meddig a Krisztus. Én hol kezdődöm? Vagyis hol végződöm? A Bolondjózsi röhögve hirdeti, én hatvannál kezdődök. Nem nagyon érthető, de nevet rajta mindenki. Ágoston bácsi felröhög, mint aki be van rúgva. Kiismertük magunkat berúgásban. Minden falubéli gyerek. Nem szégyelltük kocsmázó apáinkat, nem is büszkélkedtünk. Berúgtak, mi mást. A Föld forog, az apa berúg. És szerintem a Nap kering a Föld körül, de ez mindegy is a berúgás szempontjából. A röhögés átvált kuncogásba, belekuncog a saját szavaiba, mintha dadogna, ma-hajd aztán vissza ke-hell adni a lohopott holmihit. A falu teli félelemmel. De ezt senki nem mondja. Teli ez a kutya bolhával, azt hallottam már. Balhával, úgy. A szüleim is teli félelemmel. Azt hiszem, nyertem!, kurjantotta egy reggel anyám, huszonhárom *balha*csípést számoltam meg magamon. Nem én voltam, vigyorgott apám, mint egy diák. A háziak súlyosan hallgattak. Nem láttak még embert, aki bolhacsípést számolt volna. Anyámék félnek tőlem is. Nem tőlem, a némaságomtól. Hol kezdődik a némaságom, és hol én? Én is félek a némaságomtól, ezért imádkozom belül állandóan.

19. Úgyis csak belül lehet imádkozni. Nem szívesen nézem a reggeli, rózsaszínű Kisjézust. Ezüst helyett mintha vizezett vér. Az új templomtorony bádogtetejéről tükröződik a szobánkba a halvány pirosas napfény. Úgy tízig, akkor lemászik a rózsaszín a dedről. Kisded, mondom kivagyin, mintha én volnék az erősebb. A bátyja, aki megvédi. Jó, hogy van bátyám. Akinek nincs bátyja, az egyedül van. A bátyámnak nincs bátyja, erre még nem gondoltam. Arra már igen, hogy az Isten egyedül van. Egyedül van, ha nem imádkozom. A magányos Isten veszélyes. Mindenesetre kiszámíthatatlan. A háziak nem merték a keresztet kitenni a falra. Anyám gondolkodás nélkül fölszögelte a mienkét, nekünk már úgyis mindegy, mondta. A Róza néniék eldugott keresztje sokkal szebb, réz, és úgy csillog, mint az arany. Jól jönne a titkos Kincstárba. Ezt tényleg nem lehet ellopni. Kár. Róza néni a linzert egy gyűszűvel lyukasztja. Elvásott a gyűszű vége, levágták, és úgy. A lekvár helyét kell kilyukasztani. Lyuggatni. Nagyon szép. Elkérjük Róza nénitől, van annyi más tésztaszaggatója. Aztán mire kell az az uraságoknak? Szeret minket uraságnak szólítani, így nevet rajtunk. Akarom. Hogy a miénk legyen, mondja a bátyám. Jól van, jó paraszt lenne az uraságokból. De nem adja. El fogom lopni. Pedig nem szabad lopni. A mi feszületünk fából van. Régi fa, öreg. Repedés szalad végig a mellkason meg a fejen. Fogai is vannak. Faragott fogak. Minden fogat külön kifaragtak. Majdnem bele lehet látni a szájába. Ezt sose hittem volna, hogy belelátok Jézus szájába. Luláta harap!, sikoltottam némán, amikor először láttam, és zokogva elfutottam. A felnőttek vidáman vonogatták a vállukat. Mintha azt kérdeznék, ki az a Luláta? Én sokszor örülök, de kevésszer vagyok vidám.

20. Örülést, örömet kevésszer látni a szüleimnél. A fáradtság és a félelem miatt. Félnek az Istentől is. Hallom, ahogy éjjel apám félénken azt mondja az ágyban, majd megver még téged az Isten. Nem számoltam utána, de anyám kevesebb dologtól fél, mint apám. Nem bizonyíték erre, de például nem fél apámtól. Apám fél anyámtól. Szerelmes bele, mondja a bátyám. Megszereztük mégis a linzerlyukasztó gyűszűt. Nem csillog, hiába forgatja a bátyám a padláson a fény felé. Fölhúzza az ujjára, mint egy gyűrűt. Fasza. Ez igazából nem is lopás. Ne nyargaljunk szavakon. Persze jónak mondanám. Anyánk az első férjébe szerelmes. Aki meghalt a háború alatt. Hősi halált halt. Ezt írták, de egy túrót! Lelőtték, mint egy kutyát. Marhavagonban vitték. Kutya, marha, ember. A bátyám apja. Először azt hittem, a bátyaknak mindig más az apjuk. Csak úgy lehet valaki báty. Ez nem így van. Anyám kedveli apámat, hálás, hogy nincs egyedül. Apám ezt nem akarja tudomásul venni, hogy ez ilyen… mindennapi. Be fogod látni, hogy szeretsz!, üvölti. De hát szeretlek, nevet anyám figyelmetlenül, és a fal felé fordul. Befogom a fülem. Úgy hallom, mintha verekednének, olyan. Olyan rossz.

21. Rossz, meghalt a nagypapa. A halál rossz. És a rossz emberek halála? Jobb volna, ha nem halna meg senki. Viszont az öregség csúnya. Meg rossz szagú. Jó, hogy nem én döntök. Jó süketnémának lenni. Ha befogom a fülem, jobban látok. A bátyám sosem ébred föl éjszaka. Meg se mozdul. Sosincs teljes sötét, valamit mindig látni. Ha mást nem, az ő lábfejét. A bölcsőben jobb volt. Fejtől lábig aludni azt jelenti, hogy minden, de igazán minden este azt mondják, de büdös a lábad. Szaglászom az övét, olyan közelről mást se lehet, nincsen szaga. De azért magamban azt mondom, büdös, aki mondja. Mindig mondom, noha erre mindig belém rúg. Belül mondom, mégis hallja. De kívül rúg. Fáj. Különféle dolgokat nevezek imádságnak. Például ezt a fájást is. Fölajánlom a fájást. A nagymamának mindene imádkozás. A levegővétele, a ráncai, a fekete fejkendője, a bumfordi és murisan hangos férfikarórája, a magas, fűzős cipője. Nyáron is. Volna nyári meg téli ima? Azért lett mindene ima, mert hisz. Én is hiszek, de nálam fordítva van, azért imádkozom, hogy higgyek. Azt hiszem. Hogy legyen kiben hinnem. Hogy legyen Isten. Ezért kell állandóan imádkoznom. Mint a szívverés, nincs megállás. Éjjel is, alvásban is. Így aztán nyugtalan vagyok, nehogy kimaradjon valami idő. A nagymama nem, épp ellenkezőleg, nagyon nyugodt. Megnyugtatja az Isten.

22. Az te Uradnak Istenednek nevét hiába ne vegyed, mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, valaki az ő nevét hiába veszi.[6] Hiába számra ne vegyem. De én nem is veszem a számra, én szót nem veszek számra. Belülről mondom. Isten nevét is belülről mondom. Nem a szívemből vagy a lelkemből, egyszerűbb ez. A torkomból meg a pofazacskómból. Be is szokott gennyesedni a torkom. Rohad ez a gyerek, mondja anyám türelmetlenül. Ilyet a bátyámról nem mond. Őrá rásüt anyánknak a bátyám apja iránt érzett szerelmének fénye. Velem kapcsolatban nincs ilyen szép mondat. Rám legföljebb a reggeli, rózsaszínes fény süt a mosolygó Kisjézusról. De ettől még senki nem fog jobban szeretni. Mért nem elég, ha az Isten szeret? Abban benne volna mindenkié. Nagyapát, apám apját elütötte egy traktor, úgy halt meg. Beletaposta a traktor a földbe. Hozzánk költözött a nagymama. Át kell rendezni miatta a szobát. Ne törődjetek velem. De ezt senki nem veszi komolyan, elsősorban anyám. Ingerülten tologatja a semmit nagymama körül. Apám már csak bólint a reggeli stampedlinél, a sors végtelen hatalmára, Ágoston bátyám, alig lassít, úgy húzza le a pálinkát. Mindennapi pálinkánkat add meg nekünk ma. Sose hiába, de mindig, így vagyok Isten nevével. Sose hiába. Reggel a Kisjézushoz, aztán a Krisztushoz a kereszten, így telik a nap, napnyugtakor a nagy Istenhez, lefekvés előtt megint az ezüstös képhez. Ez *egy* ima, ugyanaz az ima. Egy ima van.

23. Márinak nem mondom, hogy imádkozom. Úgy gondolok a némaságomra, mint beszédre. Mint az igazi beszédre. Kis sükebókám. A nagymama Istenről beszél, a történetei meg Krisztusról szólnak. Mári rólam beszél magának. De bele van szőve az ágyam fölötti kép is. Mintha ezüstből volna a Kisjézus, de a réklije bizonyosan, finom, vert ezüstcsipke. Föláll az ágyamra, fölém. Úgy nézi a képet, egészen közelről, ahogy az öregemberek olvasni szoktak. Ne leselkedj, kis sükebókám. Süket vagy, azt mondok, amit akarok, néma vagy, hallgathatok, ameddig akarok. Köszi, picinyem. Leselkedj csak, kis sükebókám. Nézzed. Nem látta még senki. A süketség mindenkit kísértésbe hoz. Mulatságos, hogy valaki nem hall, vicces. Olyan, mintha kicsit hülye volna, hülyécske, hát hiszen beszélek hozzá, aztán mégse hallja. Vagy hülye, vagy szemtelen. Impertinens, sziszegi anyám. Mári nem kételkedik bennem, szereti a hallgatásom. Anyám hol aggódik miatta, hol megveti, apám igyekszik nem tudomásul venni. Annyi mindent kell nem tudomásul vennie. Lista. Lényegében az életét. Mári szereti a hallgatásom, kis sükebókám, nem is tudom, vagy-e te egyáltalán. Szereti az összevisszaságom. Hol a lelked, picinyem? Szívesen fogdos, ez?, ez a lelked? Kísérletezik velem. Gyáva a szívem. Gyáva és szabad.

24. hogy micsoda? Mi szabad? Szabad szappanozni. A rendőrök összeröhögnek. Apám, miért, nem tudom, előtte azt mondta nekik, hogy ő egy szabad, magyar állampolgár, egy dolgozó munkás, tessék neki békét hagyni. Szabad hát! Magának szabad azt csinálni, amit mondunk. Teljesen egyformán csillog az övcsatjuk. Ez milyen jó volna a Kincstárba! És ezt szabad is volna ellopni! A Robin Hood nevű ismeretlen tettes legújabb csínytevése, röhög aztán a bátyám. A rendőrök egymásra néznek, együtt mondják, mint egy verset, szabad beszarni! Mintha gyakorolták volna, és büszkén körbenéznek. Tapsolni kellene, de nem merek. Én is tudok félni. Hetente jöttek ellenőrizni, nem tudom, mit ellenőriztek. A lehajtott fej, főleg férfiak, ezt láttam talán a legtöbbször. A háziak lehajtott fejjel ülnek a konyhában a hokedlin, csöndben, mint a gyerekek. Mi a belső szobából kukucskálunk. Mintha egy mesét néznénk. Első alkalommal Róza néni odaszólt a rendőröknek, ne csinálják ezt, Gyurikám. Én magának nem vagyok Gyurikám, és Róza néném nekem nem Róza néném. Róza néném egy kulák, tehát a népi demokrácia ellensége. Én pedig a népi demokrácia rendjének őre. Tetszik érteni a Róza néninek. Ne tessék közbeszólni, az úristállát, nahát. Tudom, hogy egy kép nem tud beszélni, néha mégis odanézek, hátha. Várok valamit a Kisjézustól. Hogy Jézus csöndje megszólal. Istengyermek. Én is Isten gyermeke vagyok. Ha részeg az apám, ez mindig eszembe jut. Néha jobb volna, ha csak én volnék Isten gyermeke, de sajnos mindenki az. A bátyám is. Az apám is Isten gyermeke. Rá is fér. A rendőrök is, ami hát elég furcsa. Meghökkentő. Vagyis Isten eléggé furcsa, meghökkentő. Mondja a bátyám, kifürkészhetetlen. Én azért fürkészem.[7]

25. Jó fürkészni. A legfürkészősebb a nagyanyám szeme. Mindenkire így néz, nem csak rám. Ne siess semmit el, megvár, aki leszel, mondogatja, nem nekem, nem a bátyámnak, közénk. Valamiért ettől megijedünk. Vár, aki leszek. Jó ez nekem? Álltok itt halomban, nevet nagymama, Istennek halmai.[8] Nem emlékszem, hogy máskor is nevetne. Miért? Apámra is így néz, aki azonnal elkapja a tekintetét. Ezt nem jó látni, el is kapom a tekintetem, hogy ne lássam. Az milyen, amikor az Úr kapja el a tekintetét? Zavartan lesüti a szemét. A kínos teremtés. Zsenánt, mondja anyám. Ő egyébként nem, ő hetykén visszanéz. A nagymama nyilván jóban van az Istennel, annyit beszélgetnek. Nem mintha én ne lennék jóban, de ahhoz kell az állandó imádkozás. Nem mintha nehéz volna imádkoznom. Nem mintha az Isten és a szó közel volnának. Vannak nagy csöndek. A szó nélküli Isten és az istentelen szó, ez a csönd. A nagymamát leszámítva az imádkozás mégse olyan, mint a levegővétel. Azt nem kell akarni. Nem lehet nem levegőt venni. Viszont lehet nem imádkozni. Én még nem próbáltam, de tudom, lehet. A bátyám például porciózza, reggel meg este meg evéskor. A Róza néniék meg csak vasárnap. Az annak az ideje, megadni az Úrnak, ami az Úré. Anyám nem figyel imádkozáskor, ide-oda pillog, rakosgat közben. Apám meg mintha sírna, mintha nem tudna kijönni belőle az imádkozás, mintha magához könyörögne. Az a legszomorúbb. Egyikőjüket se értem. Mári föláll kis terpeszben az ágyamra, közel megy a Kisjézushoz, és nagyon halkan, mint egy titkot, ráleheli a kép üvegére: Nincs Isten.

26. Nincs Isten. Én nem félek a mondatoktól. A bátyám fél tőlük, meg örül. Van egy játéka. Azt mondja, ma legyünk rosszak. És akkor rosszak vagyunk. Nem egyszerű, de a buzgó igyekezet segít. Vagy legyünk jók. És akkor jók vagyunk. Könnyebb jónak lenni, mint rossznak. A rossz kicsit érdekesebb, de nem sokkal. A jó is érdekes, mert mégse olyan könnyű. Azért érdekes, mert bonyolult. Bonyolultabb, mint a rossz. Nem is tudom. Ő jobb jó, mint én, és rosszabb, vagyis jobb rossz. Látod, hogy megváltoztat minket a mondat. Ezt elismerem. És a kimondástól mégiscsak meg lehet ijedni. Nincs Isten, hangosan – ijesztő. Kipróbáltam. Van Isten, hát hangosan az is ijesztő. Na mindegy. A Márival jó együtt félni. Miközben egy percig se hiszem, hogy ne volna az Isten. A halált se hiszem. Úgy értve, hogy a testvérem vagy én például meghalhatunk. Vannak kivételek, a Róza néni húga például rögtön meghalt a születése után. Belefulladt a saját nyálába. Fehérbe öltözött akkor mindenki, mesélte Róza néni, és a fehérnél azonnal sírni kezdett, nem a belefulladtnál, a fehérnél. Nem is sírni, hüppögni. Az állatok meghalnak, azt tudom. Az állatok halála hozzátartozik az életükhöz. Olyan, mintha magot szórnánk elébük, például.

27. Szoktam nézni, ahogy a kiscsibék kibújnak a tojásból. Mászkálhatok az udvaron, csak a kutya közelébe nem szabad. Láncra van kötve, kört rajzol maga köré. Közel megyek, rávicsorgok. Szerintem érti. Ért valamit. Az egyetlen élőlény, aki hallja a hangom. Visszavicsorog. Isten érti, miket mondunk. A csirkék közül kiválasztok egyet, vagy az elsőt vagy a másodikat vagy a harmadikat vagy az ötödiket, és rátaposok. Mintha szarba lépnék, csak ez jó. Meztélláb. Mint a sár, folyik szét… Nem is tudom, mi. A csirke? A leendő csirke? A volt-csirke? Ez nem ölés. Olyan, mintha a csirke választaná. Nem érdekel, nem gondolkodom ezen. Csak jó az egész. Aztán el kell tüntetni. Eleinte a szalmába dugtam, vagy a veteményesnél kapartam el. A legbiztonságosabb bedobni a budiba. Vagy a macskának adni. Kislibával még jobb. Sivalkodnak, ahogy dobod be a budiba. Könnyebb is lebukni, de nem buktam le. Az már vadászat, ahogy elkapod. Könnyű vadászat, mennek le libasorban a patakhoz, és akkor kirántok egyet közülük, 1, 2, 3, 5,[9] hátulról számolva őket. A bátyám az elsőszülött, én a második, vagyis, ha kislibák volnánk, mi is sorra kerülhetnénk. Rám nem gyanakszik senki, ártatlan kisgyerek. A bátyám meg jól védekezik. Beszél és beszél. Ügyvéd lesz a fiúból, akárki meglássa. Rólam ilyet nem mondanak, el sem tudják képzelni, hogy mi lehetne belőlem. Hogy egyáltalán valami.

28. Én is azt gondolom, hogy nem lesz belőlem valami, mert én már most is volnék valami. Hogy mi, az meg nem érdekel. Az ilyesmi az nem egy szál szó, mondaná a bátyám. Vasgyúró, egy kis vasgyúró, ezt mondják rám. A bátyám szemüveges, így eleve nem lehet vasgyúró. Nem hasonlítunk egymásra. A beszédünk hasonlítana. Magamban sokszor használom úgy a szavakat, ahogy ő. Hát ahogy tanultuk, ugyanonnét. Én barna vagyok, ő szőke. Kreol, ezt mondják a bőrömre. Érzem az izmaimat, vannak, nem kell csinálnom semmit. Ő reggelente tornázik. Szépen fejlődöm, nevet magán. Szeret magán nevetni. Én nem. Fehérbőrű meg szeplős is. Ha nem volnék süketnéma, én volnék a szebb. Látom, ahogy néznek rám. Ez az első pillanat. Aztán eszükbe jut, hogy nem beszélek, és ez ijesztő. Mintha leráznának magukról, megborzonganak, és elfordulnak. Mintha ótvaros volnék. Jó, ha az embernek van bátyja. Olyan ez, mint mikor a nagy melegben az árnyas diófa alá állhatunk. Lehetnék féltékeny, de nem vagyok. Még annyira se, hogy mondjam, nem vagyok. A kutya miatt nem nagyon lehet a diófa alá állni.

29. Diófa áll kint a földeken is. Reggelente apámék magukkal viszik a bátyámat, kikötik a diófához, nem is kötéllel, egy madzaggal, azt csomózzák a bokájához, és úgy a fa törzséhez. Körülbelül két méter hosszú a madzag. Sok ez vagy kevés? Elmesélte, pedig szégyellte. De hát ennek a korcsnak is hosszabb a lánca, mint nekem. Vigasztalom. Nem sírok, csak kicsit sírok, mondja. Nekem jó, rám a Mári vigyáz. Úgy játszik velem, mintha babázna. Szegényebbek, mint mi. A mi házunk. Vagyis a Róza néniéké. Látom a szegénységet, az udvarukon, a konyhájukban. De főleg a kapun lehet látni. A miénk le van festve feketére, a kerítésléc nem mozog, a kapu könnyen nyílik. Tárul. És az utca felől a kerítésnek kőalapzata van. A Máriéké dülöngél, mint a részegek. Jó ideig csak az apámat láttam részegen. Mértékkel igyál, akkor a mennyiség nem számít, mondják a faluban. Az apám úgynevezett szomorú részeg. A szomorú részeg jó, mert nem üvöltözik és nem üt. Két rossz van benne. A hányás az egyik. Mégpedig váratlanul, minden előzetes jel nélkül. Ez azt is jelenti, hogy nincs ott a vájling. Ha meg anyám odateszi, látható ok nélkül ugye, akkor a szomorú részeg átváltozik. Több lehetőség van, túlmozgásos, brutális, kajabálós, vadulós, szentségelős, és ezek keveredése. A másik rossz, hogy a szomorú részeg átadja a szomorúságát a többieknek. Akkor inkább a hányás. Pedig a hányás nagyon rossz. A keserű-savanyú szag még másnap reggel is ott leng. Megfejthetetlen, ólmosan nehéz lengés.

30. Egyetlen megfejthetetlen mutatványa apámnak: órákig tud ülni tétlenül. Ráesteledik a fotelben. Talán a Kárpátok hágóján gyalogol, mondja a bátyám. Ismét rátalált a katonatársára, aki fejbe lőtte magát. Kisfiúként a farakások labirintusában játszik. Teszi a szépet a nőknek. Újra meg újra kézenállásra buzdítja ifjú kollégája barátnőjét, akinek melle kibuggyan a fürdőruhából. Vagy bánja már, bánja ott a fotelben, miért ígért fűt-fát anyámnak, miért nem teszi boldoggá. Igazi, jó apám: ha a bicikli ülőkéjébe tesz, s visz a malom felé, a defekt sem jelent gondot. Miután a vízben megkeresi a buborékot eregető lyukat, gondosan megragasztja a belsőt. Apróra szét tudja szedni és összerakni, tökéletesen uralja a biciklijét. A biciklista, mondja a bátyám, mintha apám neki nem volna igazi, jó apja.[10]

31. Még jó, hogy nincs itt senki, mondja anyám, pedig ott vagyok. Apám már előrement Péterrel, kéz a kézben, akár a gyerekek. Konyhában apró torpanás, stampedli, jó reggelt, gazduram, mintha egy futószalagon állnának. Csépléskor láttam futószalagot. Tilos ráülni. Pedig olyan, mintha az égbe menne föl, a mennyekbe, az Úrhoz. Ha alulról nézzük a szalagot. Isten és téeszcsé. Túl szép, nevetne a bátyám, és adna egy kicsike kokit. Anyám fényes arccal nézi a belépő Márit. Tartsd egyenesen magad, súgja neki lágyan, még jó, hogy nincs itt senki. És az én kis sükebókám? Ne mondd ezt többé. Anyám arca megkeményedik, szinte szalad ki a szobából, nem köszön Róza néniéknek, megy apámék után. Beteg a tata, mondja Mári. Öregek a szülei, mint a nagymama, majdnem. Ez hogy lehet? A parasztok öregebbek, mint a pestiek. A nyakába vesz. Körbehurcol, sose a kerítésen át. Magasabb vagyok mindenkinél. Fogja erősen a térdem, a combom. Forró a keze. Szorítom a combommal. De a nyaka is sugározza a forróságot. Nyomom magam a nyakához. Zsibong a testem, főleg a hasamnál. Mári kacag, hová nyomolódsz, te, mit szól anyád, ha megtudja?! Szerinted szeret? Megint kacag.

32. Isten nem tud kacagni. Nem szívesen lennék a helyében. Viszont mindent tud, mindig mindent. Erről is az jut eszembe, hogy nem szívesen lennék a helyében. Sokszor gondolok erre. Jobb embernek lenni, mint Istennek. Azt hiszem. Isten tenyerén ülünk, mondta a bátyám. De kién az Isten? A mindentudás nem kockázatmentes. Bár nyilván neki mást jelent a tudás, mást a minden. Úgy mondanám, hogy van, mondjuk, a kék tudás, az enyém, és van a piros tudás, az övé. Én k-tudok, ő p-tud. Nekem a minden k-minden, neki p-minden. Szóval mi köze van a k-mindennek a p-mindenhez? Remegő combokkal Mári forró nyakában nem imádkozom. Ha nem imádkozom, nincs Isten. A nincset nem lehet a nincsben fölismerni, csak utána, a vanban, a nincs múltán, de amikor észrevettem, hogy nem imádkoztam, nem aggódtam, mert a nagymama mindig imádkozik, mindene ima. Mégis megrémülök, mi van, ha az ő Istene nem azonos az enyémmel? Hogy nekem volna egy kék Istenem, egy k-Isten, neki meg egy nagymama Istene, egy n-Isten. De ha két Isten van, mért ne volna három? És ha van három, mi állna a negyediknek útjában? Lehet, hogy így tanult meg az ember számolni? Így akár mindenkinek lehet külön Istene. Mint a konyhakert. És a születéssel együtt születne egy új konyhakert. Petrezselyem, sárgarépa, karalábé. Bazsarózsa. Róza néni bazsarózsát tett a konyhakertjébe. Mindent úgy csinál, ahogy kell, ahogy szokás, ahogy mondják. Ez az egyetlen flanc az életében, a bazsarózsa. Ja, és a habcsók.

33. Azt mondja, doktor úr, íztelen? Az uram is ezt mondja. Nahát, emelje csak meg! Nincsen súlya! És kacag. Máskor sose. De nem is ismer mást, aminek ne lenne súlya. Csak súlyt ismer. Neki is lehet egy Istene. Munka, munka, munka. És bazsarózsa, meg néha a habcsók. Az nem jó, ha minden bokorban volna egy Isten. Az túlságosan hasonlítana az emberhez. Őrangyal, az viszont kell mindenkinek. Őrangyal nélkül azért elég nehéz volna. Ha a Mári nem volna ilyen kövér, ő lehetne az őrangyalom. Az őrangyal sudár. Mári azt mondja, igaz, suttogva, nincs Isten. A Bolondjózsi is ezt mondja. Mindig a kocsma előtt áll, télen, nyáron, délben, soha nem a kocsmában, de nem is megy el onnét. Így látszik. Semmire nem emlékszik, csak a saját szerencsétlenségére. Mi van, ha a nincs-istenek is különbözők? A Mári Nincs-Istene nemigen lehet ugyanaz, mint a Bolondjózsié. A bátyám okosabb, mint én. Jó okosnak lenni. De tudom szeretni azt a gomolygást, ami olykor a fejemben van. Olyan a fejem belülről, mint a bazsarózsa. Azt mondta egyszer a bátyám, hogy a bazsarózsa nem szép, hanem még annál is jobb: bonyolult. Ez az istenszámolás is gomolygásos. A végtelen miatt lehet. A végtelennel nehéz mit kezdeni. A nagyon sok itt semmi, pedig a nagyon sok az nagyon sok. A gondolat hideg, a gomolygás meleg.

34. Apám keze meleg. Anyámé hideg, de az is jó. Anyám mindig húz. Hurcol, mint egy súlyt. A bátyámat nem hurcolja, akkor ő nem súly. Habcsók. Apám nem húz, ő sétál velem. Inkább én őt, de az nem súly. Nem is tudom húzni, csak úgy csinálok. Egy hegyet csak az Úristen tudna elhúzni. Az Úr hurcolja apámat, vicces. Magyarországon már nincsenek hegyek, mondja anyám, voltak, de már nincsenek. Minden országban van hegy. Aztán mutat a bátyám egy térképet, Hollandia, tényleg nincs hegy. Honnan ez a térkép?, kérdi apám. Én csomagoltam be, mondja anyám. Apám hosszan hallgat. Olyan, mint amikor imádkozna, de nem sikerül szegénynek. Aztán felhorkant, bocsánat, tényleg, mint egy disznó. Mi a francnak, azt mondja meg, mi a francnak ide egy Európa-térkép? Már üvölt: Mi az úristennek?! Röpülni, szívem, röpülni. Úgy mondja, mintha szerelmes volna. A barna a hegy. Magyarországon is van barna, nem sötétbarna, de mégis. A hegy csúcsán se vagyok közelebb az Istenhez. Ha mindenütt ott van. Azt azért nem hiszem, hogy a budiban is. Sok ilyen példát lehet mondani. Mert ha ott van a szívemben, mért ne lenne a beleimben? De ilyet nem mondunk. Bár azt már hallottam, hogy anyád beleiben lakozik a halál. Isten valahogy másképp van, kicsúszik a kezünk közül. Beesteledett, apám a kocsmában, anyám Róza nénivel a bazsarózsa körül. Beront a bátyám, bokáján a madzag, akár egy bilincs. Tombol. Mintha módszeresen föl akarná számolni a szobát. Tör-zúz. Zihálva megtorpan, derűsen körbepillant a pusztításon. Kérdő, ijedt pillantásomra mondja: hogy mit csinálok? Attól tartok, te pöcs, attól tartok, imádkozom.[11]

35. Most akkor melyikünk a Júdás? A padlásra szentképesen esik be a ferde fény. Táncol a por. Tök mindegy, akarsz te? Vala pedig húsvét, és két nap belemúlván az kovász nélküli pogácsáknak innepe; az papi fejedelmek és írástudók keresnek vala alkalmatosságot arra, mimódon engemet álnoksággal megfogván ölhetnének. Álnoksággal, mert mondják vala pedig, ne innepek napján, hogy az község fel ne zendüljön. Ekkor Júdás Iskáriotes, egy az tizenkettő közül, elméne az papi fejedelmekhez, hogy éngemet azoknak elárulna. Amazok ezt hallván örvendenek vala rajta, és fogadák, hogy neki pénzt adnának. Keres vala ezért alkalmatosságot arra, hogy éngemet elárulhatna. A pogácsás innepeknek első napján, mikor is az húsvéti iffi báránnyal áldoznak vala, mondának nékem az én tanítványaim: Holott akarod, hogy elmenvén megkészítsük az te ételedre az húsvéti bárányt? Mondám, készíték. És amikor berontott vala az setét, elmenék az tizenkét tanítványokkal. S mikor letelepedénk volna, és ennénk, mondám: Bizony mondom néktek, egy tiközületek elárul éngemet, ki énvelem eszik. És azok kezdének szomorkodni és nékem egyenként mondani: Én vagyok-é?, másik is, én vagyok-é? Én pedig felelvén mondám nekiek, egy az tizenkettő közül, aki énvelem az tálba mártogat. Mert az embernek fia elmegyen, az mint meg vagyon őfelőle írva, de jaj annak az embernek, az ki által elárultatik az embernek fia, jó volt volna annak az embernek, ha nem született volna.[12]

36. Örülök, hogy megszülettem. Ezt szívesen elmondanám a bátyámnak. Ő meg az írásnak örül. Hogy ő akkor is írna, ha nem született volna meg. Nála a füzete, mindig ír. Kint a földeken is. Meg van kötve, mint egy kutya, és ír. Mindent leír. Ő mondta. Csak a minden érdekes. Mindent leír, amit lát, nyitott szemmel, csukott szemmel. Ő mondta. A bátyám mindent megjegyez. Eszes. Vihogok, én csupán a bátyámat jegyzem meg. Van ez a történet, mondja. Nem lemásolni akarom, hanem olyan lapokat alkotni, amelyek megegyeznek az eredetivel.[13] Érted, pöcsös? Nem. És az is hülyeség, hogy akkor is írna, ha meg se született volna. Megható. De hol? Anyánkban vagyunk akkor is, ha nem születünk meg? A születésnek is köze lehet a végtelenhez. Akkor a halálnak is. A bátyámnak szavak kellenek, nekem a csönd. A rossz csönd csak a szavak helyén van. Ez kevés, a szó alakú csönd. Álmodok is szavakat, nem rémálom, de azért fárasztó. Olyanokat is, amelyeket nem ismerek. Például vala. A vala az nekem nem is szó. A valag az szó. Apám részegen se mond csúnya szavakat. Ritkán. Te jó ég, de nagy valaga van Róza nénédnek. Például ez. A bátyám írja a történetet. Lehet, hogy ezt nem volna szabad. Még a végén az Isten is szó lesz. Egy a szavak közül. Mint a vala. Nem tetszik ez nekem. Lehet, persze, hogy nincs más út. Csak az mond el egy történetet – nem tudom.

37. – aki hiszi, hogy el tud mondani egy történetet.[14] Szinte belebújok, olyan közelről nézem a kereszten függő testet. Át van ütve szögekkel, a csukló és a lábfej. Vörössel meg van festékezve, ez a vér. A fején töviskoszorú, arcán vércseppek. Lekaparnám, de félek hozzányúlni. Isten fia, veszélyes. Az ágyra állok, én is terpeszben, nevetnem kell. A Kisjézuson nem találok sebeket. Nem volna szabad lerajzolni az Istent. Olyan, mintha egy tigrist kutyának néznénk. Láncon, házőrzőnek. A nagymamának vannak könyvei. Büdöskönyvek, fintorog anyám, ez a nevük. Penésszaguk van. Az egyikben láttam egy gyönyörű állatot. Gepárd a neve. Ha merném, ilyennek képzelném az Istent. Gepárd láncon, ilyen nincs. Látszik a képen. Házőrző gepárd: nincs. A cirkuszban sincs gepárd. Tigris van, de már az is hihetetlen. Vagy nem igazi tigris, cirkusztigris csak. C-tigris. És akkor megint, hogy mi köze a tigrisnek a c-tigrishez. Pedig a tigris nem végtelen. De mintha valami végtelen mindenhol volna. Valami gepárd. A bátyámnak van egy gepárdos ceruzája. Gepárdminta. De lehet, hogy zsiráf. Végtelen még a Krisztus arcán a szenvedés. Mert ott van minden ember szenvedése is. Nehéz mérni. És hogy áll a Róza néni szenvedése az anyáméhoz, az r-szenvedés az a-szenvedéshez? Folyton ugyanoda jutok. Mindig születik valaki, és akkor az ő szenvedése hozzájön a Krisztuséhoz. Szóval akármilyen nagy számot mondok, a Krisztusé nagyobb lesz. Mert aki meghal, annak a szenvedése ott marad a kereszten. Látni.

38. Még a nap sincs az égen, csak valami piszkos fény esik be az ablakon, inkább oldalról, mint fölülről. Mosatlan fény, Mári jön, úgy lóg az álom, az alhatnék az arcán, ahogy a kereszten a szenvedés. Alig tudja nyitva tartani a szemét. Meg-megáll, mintha szédülne, bámul, mint egy állatka. Tehenek tudnak így. Szoktam közelről nézni a szemüket. Mú. Olyan, mintha beszélgetnénk. Ezt is az Istennek kell végighallgatni. Minden hülyeséget, nincs választása. Mint egy kicsike földgömb, nagy szeme van a tehénnek. A lóé szebb. A kutyáé a legszebb, az ember után. A legundorítóbb a tyúkoké. Valahogy büdös a szemük. Apám krákogva morog valami köszönésfélét, leszegett fejjel megy bele a napba. Mellette a bátyám, akár egy őrangyal. Szigorú és tehetetlen őrangyal. Rossz keverék. Anyám a legélénkebb. Mári-élénk, így nevezem, M-élénk. Kis bogaram, hát te belefulladsz az álmosságodba, és ütögetni kezdi kétoldalt Mári arcát. Paskolom a pofikád, a pofikád. De inkább puszilgatja. A pofikád, a pofikád. Menni kell, hallatszik a konyhából, és akkor elmegy mindenki. Napszámba kapálni, répát szedni, aratni, zsizsikes gabonát válogatni.[15] Egyedül vagyok Márival. Vele kezdődik a nap, így jók a napok. Alszom, vagy úgy teszek, mint aki alszik, vagy ébren vagyok, vagy úgy teszek, mint aki ébren van. Nincs ezek közt különbség. Nem érzem. Nem érzem, hogy vagyok. Itt jön be az Isten. Mért hiszem, hogy van? Mert hinni akarom, hogy én vagyok.

39. ha nem hisszük, hogy vagyunk, akkor minden lehetséges. A mindentől elérzékenyülünk, a vagyunktól megijedünk. Azt hisszük, ha dolgunk van a mindennel, akkor már Istenre hasonlítunk. Hogy így vagyunk Isten gyermekei. Hogy a minden mutatná, Isten az ő képére teremtett minket. De az nem jó, ha minden lehetséges. Így imádkozik a bátyám. A szó nélküli imádkozás az igazi. A szó lehúz a földre. A szó az emberé. A bátyámé.

40. Ha minden lehetséges, akkor elképzelem, hogy előbb vagyok öreg, és úgy egyre fiatalabb. Főleg a testemet látom, azon belül is a ráncokat. Legrosszabbak az anyám ráncai, látszik, hogy anyám utálja őket. Útálom, hosszú ú-val mondja. Alig láthatók, tele vannak tömködve púderral. Apám arcán kétféle ránc van, a homlokán és a száj két oldalán. Az okosság-ráncok és a szomorúság-ráncok. Inkább kétségbeesés, kétségbeesés-ráncok. Tudom, mért kétségbeesett. Azért, mert nem találja az életét. Ő mondta, hallottam. Hallottam a sötétben, hogy sír, hol az én életem, de hát mondja meg, hol az én életem. És hallottam az anyámat, ahogy nyugtatja, mintha engem: Csicsijja, csak nyugodtan, életem, csak nyugodtan. Mindig ezt mondta. Apám egyszer rákiáltott: Mit hazudozik itt jobbra meg balra, hát nem vagyok a maga élete! Maga tudja ezt a legjobban. A nagymama ráncai a legszebbek, vésve vannak, nem karcolva, és nem elválaszthatók a nagymamától. Az anyám ráncai nem tartoznak őhozzá, ezért is rejtegetné. Az ő ráncaiban a halál felé múlik az idő. A félelem felé. Én nem félek. Isten nem azért van, mondja nagymama, hogy könnyítsen a halálon. Hogy az könnyebb legyen. Hanem hogy legyen értelme. És akkor van értelme, ha az ő halálának van értelme.

41. Anyám szereti az értelmetlenségeket. Csinálni valamit csak úgy. Jön a kapálásból, belép a konyhába, tesz egy táncos lépést, látom a fátyolt, amely lebeg utána, fényes selyem, sok pénzbe kerülhetett. A fátyol bevilágítja az arcunkat, szinte még a zenekart is hallani. Ágoston bácsi ül a hokedlin, egy szót se ért. Pedig szó nincs is. Van egy rossz tükör a konyhában. Anyám néha arra ír szappannal üzenetet. Irénke, ne tessen ezt csinálni. Ki látott már ilyet?! Hát maga, édes Róza néni, hát maga. Róza néni elpirul, mintha attól tartana, miatta lett ez az egész szappan-dolog. Most azt játssza, hogy fáj a feje. Nem ment kapálni, visszafordult a kapuból, intett apám és a bátyám után. Hazaküldi Márit, mint egy felnőtt egy gyereket, figyelmetlenül. Mári belerúg egy kavicsba az udvaron. Most csúnya. Nem is akarom ezt látni. Anyám gyorsan átöltözik, ünneplősbe. Púder, rúzs. Gyere, kézen fog. De titok. Persze, édesem, te jó titoktartó vagy. Eszter nagymamával találkozunk. Az egri nagymama, a bátyám apjának az anyja. Nagy, tízliteres üvegekben küld mindig savanyúságot, savanyított paprikát, paradicsomot, karfiolt és apró dinnyéket. Apám igyekszik nem gondolni rá. Ha nem sikerült, nagyon hülyén viselkedik. Mondja, a másik anyósa mért ondolálja a haját? Mit tudom én, nem mindegy? Saját kezűleg, mert ugye nem tévedek, mindezt saját kezűleg, és milyen ügyesen. Anyám még kalapot is vett. Húz maga után. A posta előtt találkozunk, annyi időre, amennyire a távolsági busz megáll.

42. Negyedóra. Negyedórás nagymama. N-nagymama. N-m-nagymama. Mert még mostoha is. Kékes a haja, mint a mesében a gonosz tündérnek. Büdös, parfümbüdös. Honnan vannak mamának ezek az észbontó parfümjei? Odaátról, kislányom. Nem jó szagú, de azt szeretem, hogy a mamát kislányomnak hívja. Olyan is lett, akár egy kislány. Negyedórás kislány. Megpaskolja az arcom, de nagyon utálom. Amúgy rám se hederít. Mért nem az unokámat hoztad? Nem lehetett, mama, kérem, én is alig tudtam eljönni. Eszter nagymama rágyújt. Aranyos öngyújtója van, mint a királyoknak. De jó volna a Kincstárba! Szipkával cigarettázik. A szipkától olyan, mintha megszűnt volna a buszmegálló, a falu, az egész ország. És mi álmodnánk magunkat. Vagy egy filmben volnánk. Remélem, az unokám nem ilyen… persze, nyugodtan mondhatom, úgyse hallja, szóval kivan mind a négy kereke. Ne így, mama, kérem. Egyébként hasonlítanak egymásra, csak az egyik barna, a másik szőke. Egy helyről jöttek, akkor már legalább hasonlítsanak, és rekedten nevetni kezd nagyanyám. A rekedtsége is jó. Ilyennek képzelem a várost. Falun csak a beteg rekedt. Vagy Kerekes Tóni, akinek belevágott a kaszagép a torkába. Piros pöttyös kendővel van betekerve. Szóval azért itt is van rekedt, de egy se vidám-rekedt. Ez az ondolált (mit jelent?), kék hajú, parfümbüdös, szipkát szívó idegen, a nagymamám, az n-m-nagymamám, vidám-rekedt. Én se hederítek rájuk.

43. Egyszer csak azt hallom: ha hiába halt meg a fiam, az az Isten csődje. Isten csődje pedig nem az Isten, hanem az ember halála.[16] Hallgasson már, mama, kérem, egy szavát se értem! Dehogynem érted! Értitek ti mind! Csak úgy csináltok, hogy nem értitek. Jól van, igen, értem. Értem is meg nem is. Értse meg, nem tudok már a fiára gondolni. Te szerencsétlen! Már hogyne tudnál! Már hogyne értenél! Nem számíthatunk többé arra, hogy megment minket az Isten. Szinte horkol, úgy veszi a levegőt. Fújtat a mellkasa. Nagyobb a melle, mint a Márié. Ilyen öreg, és van melle. Se Róza néninek, se a másik nagymamának nincs. De a jóságnak Isten mindenhatósága nélkül is van értelme. És soha többé ne mondd, hogy nem tudsz gondolni a fiamra. Valahogy egyszerre mondja jegesen, hogy te szerencsétlen, és gyöngéden, hogy kislányom.

44. Milyen dolog ez, valakit az életben összesen negyedóráig látni? Negyedórás rokon, n-rokon. Mi óta a rendes nagymama, r-nagymama itt van, ő vigyáz rám. Őt csak az Isten érdekli. Izgatja. Márival együtt reggeliztünk. Jó vele enni, mert látszik rajta, hogy enni jó. Én csak akkor szeretek enni, ha éhes vagyok. Akkor jó sokat. És sokszor vagyok éhes. Zsíros kenyér hagymával. Van egy bödön, pecsenyezsír. Nem is kell sózni. A másikat mondani se kell, mindenki azt mondja, a rántott csirke. Jérce, javít ki a bátyám. Jérce vagy csirke, nem mindegy? Ő előbb a szavakra gondol, és az ad egy dolgot. Én is tudom, mi a jérce, az, hogy nem kotlik. De én a rántott csirkére gondolok, aztán mindegy, hogy csirke, csibe, jérce, tudjuk, mire gondolok. Hát a rántott csirkére. A nagymamával nem lehet a rántott csirkére gondolni. A fia halála érdekli még, de azt hiszem, az is csak azért, mert valahogy abban az Isten is benne volt. Van. Minden nagymamának meghal egy fia? Csak az ilyen lehet nagymama? Mért engedi meg ezt az Isten?, soha nem mondja ezt. Gyermeteg kérdés.[17] Az Istenen keresztül két dolog érdekli: az igazságosság meg a jóság. Az igazságosságot most hagyjuk, a jóság azt jelenti, hogy mindig mindenkinek segíteni akar. Nem nekem, nem egyenként, hanem a jóságnak magának. Hogy több jó legyen a Földön. Nem foglalkoztatja a saját jósága, Isten jó hírén ügyködik. Ebben nem ismer kegyelmet. De az jó, amikor megsimogatja az arcom, pedig olyan érdes a tenyere, mint a smirgli. A nagymama smirgli-kedves, s-kedves.

45. És akkor megütötte a guta. Ez az igazi smirgli. Minden történet velem történik, mondja a bátyám. Ez hülyeség. Ha leírom, meg is történik velem. Akkor ne írd le, bámulok rá némán. Ménénk azért az helyre, melynek neve Getsemane, és mondám az én tanítványaimnak: nyugodjatok le itt, míg én imádkozom. És vőm magam mellé Pétert, Jakabot és Jánost, és kezdek felötte igen röttegni és gyötrődni. Felötte igen szomorú az én lelkem mindhalálig. Maradjatok itten, és vigyázva virrasszatok. Ekkor egy kevéssé előremenék, az földre esék borulva, és imádkozék, hogy ha lehetséges volna, múlnék el ez az óra. És mondám: Abbá, Atyám! Mindenek lehetségesek tenéked, ments meg engemet ez pohártól, mindazonáltal nem az én akaratom, hanem az te akaratod légyen. És hozzájok visszatérvén, talákám azokat alván, mondám Péternek: Simon, aluszol-é? Nem vigyázhatál-é egy óra hosszát? Vigyázzatok, imádkozzatok, hogy kísértésre ne jussatok. Az lélek jóllehet kész, de az test erőtlen. És mindgyárást, hogy megszólnék, eljöve az Júdás, ki az tizenkettő közöl egy vala, és ővele temérdek sokaság, fegyverekkel és fustélyokkal, kik az papi fejedelmektől, írástudóktól és az vénektől bocsáttattak vala.[18] Az bátyám ceruzával ír, az nagymamától kapja őket. Most mi lesz? Bicskával hegyezi, az is a nagymamáé, svájci bicska a neve. Ha felnövünk, lesz saját bicskánk. A nagymama régi élete tele van tárgyakkal. Képeket is hozott. Lovak isznak a folyóból. Randák, de értékesek, von vállat anyám. Ízlések és pofonok, alig hallatszik apám szava.

46. Még csöndesen megjegyezném, egyébként igazi Pettenkofen. Okosabbak lennénk, ha a bátyámmal összetennénk az eszünket. Meg hozzávennénk az apánkét. Pettenkofen, pöcsöm!, süvöltenénk a szénapadlásról az égbe. Akkor meg a Róza néniét is. A plébános úr kacskaringós eszét. A rendőrökét is, az is kacskaringós. A kacskaringós ész érdekes. Nem volna megállás. A végén mi volnánk a tesimmel az Isten. Illetve ha történet van, akkor ő. Adott vala pedig az áruló közönséges jelet, valakit én megcsókolok, az az, fogjátok meg és vigyétek bátorsággal. Mikor azért oda jutott volna Júdás, azonnal járula ő hozzám, és mondá nékem: Mester, mester, és megcsókola éngemet. Amazok pedig reám veték kezöket, és megfogának éngem. És felelvén mondám nekiek: Mint egy gonosz ember ellen, úgy jöttetek ki fegyverekkel, fustélyokkal, hogy éngemet megfogjatok. Minden napon nálatok valék az templomban tanítván, és nem fogtatok meg, de szükség, hogy az írások beteljesedjenek. És elhagyván éngemet, mind az tanítványok elfutának.[19] Faber-Castell, ez áll a bátyám egyik ceruzáján. A másikon semmi írás, csupán a gepárdos minta. Tudod, mi a legszebb, pöcsös? Ahogy rövidül a ceruza, ahogy a vége közeledik az elejéhez. A csonkceruzákat vissza kell (kellett) adni, és a nagymama beteszi egy fémdobozba. A dobozon fóka egyensúlyozik pöttyös labdával egy úszó jégtáblán állva. Mért gyűjti? Mintha valaki elkérné a cigarettacsikket. A Bolondjózsi a legkisebb csikket is tovább tudja szívni. Ott aztán eléri a vége az elejét. De mi legyen a történet vége?, rágcsálja a bátyám a gepárdot. A gepárd gyors. Olyan gyors, mint egy gepárd.

47. Gyorsan lefutok a patakhoz vízért. Az biztos hasznos. A nagymama a hátsó kiskertben kapált. Róza néni sápítozott egy darabot, hogy nem kell, kegyelmes asszony, nem kell. Azt hitte, segíteni akar neki a nagymama. Pedig őt hidegen hagyta Róza néni, meg se nézte rendesen. Vicces, ha egymás mellett álltak, nagyon hasonlítottak: mintha egyforma volna az életük, két parasztasszony. Azért kapált, mert tudta, hogy most kapálni kell, és akkor megint nő ez a jóság-micsoda a világban. De legalább a kertben. Néztem a kapálást. Kapálni nehéz. Még a gyereknek is megfájdul a dereka. Igyekszem nem kapálni. Hogyan akarsz élni?, kérdezte egyszer a bátyám. Lengette a ceruzáját, és azonnal visszabújt a füzetébe. Nem értettem. De magamban azért válaszoltam. Úgy akarnék élni, hogy sose kelljen kapálnom. Tessék valami hasznosat csinálni, és föl sem nézett nagymama a kapálásból. Nézni is hasznos, én mindent hasznosnak hiszek, ami velem történik. Minden, aludni, enni, imádkozni, Mári, minden. Mégsem, libaszarba lépni nem hasznos. A szarok közül libaszarba lépsz a legtöbbször. Lószarba csak a hülye lép. Bár ha megszárad, és akkor rúgsz bele, és ahogy száll tompa, sárga fénnyel a por… De hát az már nem is szar. Nincs is szaga. Persze a friss lószar se büdös. Viszont akkor se hasznos belelépni. Keverem a jót a hasznossal. Hasznos az, ami valakinek jó. Vagy mindenkinek? A nagymama mindig mindenkire gondol. Gondolt. Csak mindenkire. Félig merítem a kantát, a telit nem bírnám. Így is hátrálva húzom föl a rövid, meredek parton, és egy ideig az ösvényen is.

48. Az ösvény az ágyásokig visz. Megfordulok, a nagymama az ágyások közt fekszik. Az ijesztő az, hogy a palántákon fekszik. Összenyomta, lerombolta a palántákat. Ez nem hasznos. Ettől ijedek meg igazán. Rohanok föl a házhoz, édesanyám!, de senki nincs. Róza néni is a kisboltban. Vissza, most meg azt kiabálom, hogy nagymama, nagymama! Majdnem beleesett a kapába. Félrelököm, olyan, mint egy állat. Krokodil, a kapa vasa a halálos fogazat. A fogazat fele. Az arca belenyomódott a porhanyós földbe. Jó, zsíros föld, mondja Ágoston bácsi. Még hogy zsíros! Mintha magának kapálta volna. A nagypapa is belenyomódott a földbe. Ez mindig így lesz? Megfordítom, meg vagyok ijedve, de nem félek, leszedegetem a földmorzsákat az arcáról, kikaparom a ráncokból, a mindenféle redőkből. R-nagymama, redős nagymama. Halottnak látszik. Látom, hogy halott, mozdulatlan, a szeme is csukva. A szája oldalt rándulva, mintha le akarna mászni az arcról. Térdelek a feje mellett. A föld puha, jó térdelni. Lóg a fél arca. Visszasimítanám. Inkább a két tenyerem közé veszem, és így igazítom a két felet egymáshoz. Visszaugrik. Megismétlem. Szép lassan húzom le a tenyerem az arcról. Mint a kártyások, láttam. Apám a kocsmában szokott kártyázni. Mindig nyer. Lassan húzza a kártyát, hogy mi van rajta. Ha jó, ha rossz, apránként megtudni. Jöttem, láttam, mondja, mikor bezsebeli a pénzt, azt, hogy győztem, nem mondja, csak vigyorog. Aztán berúg, és elveszt mindent. Akkor mondja, jöttem, láttam, győztem, és hazatántorog.

49. Nekem csak a kezem tántorog. Mikor újra meglátom a ferdeséget nagyanyám arcán, gyorsan visszatapasztom rá a két kezem. Erősebben, mint gondoltam. Csattan az arcán a kezem. A ferdeség olyan, mintha civakodnánk. Taktikát változtatok, paskolni. Életre paskolni. Paskolni kezdem a fél arcát. Tessék megelevenedni. Észre se veszem, hogy hangosan beszélek. Hogy beszélek. Aztán két kézzel. Egyre erősebben pofozom a nagyanyám, ezt kell megállapítanom. Gyerünk már, kiáltom többször. Fárad a kezem. Lihegek, hallom a lihegésem. Egyedül vagyunk. Valahogy eltűnik az öregség az arcról. Ott pihen a kezem. Aztán fáradtan lejjebb csúszik, érzem a csontot. Állkapca, apámtól hallottam. A torkát fogom. Kicsi a kezem. Mint egy virág vagy folyondár, nőnek az ujjaim, körbefonják nagyanyám nyakát. Megszorítom, visszaengedem. Szorítom, vissza. Hüvelykujjam a gigáján. Megnyomom. Vissza, nyomom. Egyre erősebben. Melegem van, tüzel az arcom. Dobog a szívem. Megmozdult a szemhéja? Mintha ki akarna jönni valahonnét. Ahol pedig jó neki. Erősen rányomok, roppanás. Mintha az ég jégből volna, és az. Becsukom a szemem, nem akarok látni, csak a két kezemmel. A fonnyadtat se érzem, csak a vérem lüktetését. Szorítom, ahogy bírom. Fázom, a bátyám lehúzta rólam a takarót. Kényelmetlen az ágy, lihegek, lehet, hogy bepisiltem. Sötét van, de tudom, fölöttem a Kisjézus mosolyog. Mire föl?

50. És mikor az Péter alatt volna az palotában, eljöve arra egy az főpap szolgálós leányaiból. S látván Pétert, ki ott sütőzik vala az napon, reá tekintvén monda: te is az názáretbéli Jézussal valál, azaz hát vélem. Ő pedig megtagada éngemet mondván: Nem esmértem őtet, nem értem, mit mondasz. És kiméne az pitvarba, és az kakas megszólala. És mikor az leányzó esmét látta volna őtet, odamonda az ott állóknak, ez egyik azoknak. Ő pedig esmét megtagada éngemet. Viszontag akik ott állanak vala, mondák Péternek: Bizony őközűlök való vagy, mert galileabéli vagy, és az te szólásod hasonló. És ő kezde átkozódni és eskünni. Nem esmértem ez embert, az melyről szóltok. És másodszor szóla az kakas, és megemlékezék Péter az beszédekről, melyeket mondottam vala, minek előtte az kakas szólana kétszer, háromszor megtagadsz engemet. És mikor kiment volna, síra. Sírásra fakada.

51. Agysírás. Sírva fakad az agy. Csinálok habcsókot. Róza néni maga elé beszél, inkább motyog, közben a fejemet simogatja. Elönti a könny az agyat, és akkor megpimpósodik. Tocsog a könnyben. Mintha egy zsombékos volna. Mint a malomon túl. Amikor visszahozták nagymamát a városi kórházból, a fél oldala béna maradt. Az arca is. Most én vigyázok rá. Folyton szomjas. Bögrében hozok vizet. Illetve először a kanta fedőjében, mindenki abból iszik itt. Nem, ingatja a fejét. Közben egy m-hez hasonló ugató hangot ad, mint mikor a kutya köhög. A bögrét a szájához illesztem. Lecsurog a víz a béna szája szélén. Vagy félrenyel. Meg tudna így fulladni. Nézem a nyakán csurgó vizet. Csúszik a víz. Olyan a nyaka, mint az álmomban. Úgy néz, mintha tudná, mit álmodtam. Mintha együtt álmodtunk volna. Isten álma, mondja a bátyám, lehet, hogy csak Isten álmodik minket. Nem volna jó. Átállok a kanálra. Átöntöm egy tányérba a vizet, és belekanalazom a szájába. Elég hülyén néz ki. Ha tudna nevetni, azt hiszem, nevetne. Így csak egy borzongás fut át a fél arcán. A kórház adott kerekes széket. A népi demokrácia ajándéka, fanyalog anyám. Tényleg az, mondja apám. Mindenhová tolni kell. Illetve sehova. Csak a szobában ide-oda. Vagy az ámbitra, a napra. Élőhalott, mondja anyám szenvtelenül. Nem akarom hallani, nem hallom, ahogy apám odasziszegi, a kurva anyád. És anyám elröhögi magát, de hisz a tiéd.

52. Ez a tiéd, mondja a bátyám, ha megüt. Már erősebb vagyok, mint ő, de ezt még nem tudjuk. Egy nap megfogom majd a csuklóját, többé ne. Rám néz akkor, bólint, remélem. A nagymama bénaságával, satöbbi, majdnem eltűnt a házból az Isten. Anyámra, apámra nem lehet számítani. Túlélők, mondja a bátyám. Majdnem sír, nem értem. Róza néni szerint békén kell hagyni az Istent. Nem szabad bosszantani, mert akkor fültövön vág. Az imádkozás is bosszantás. Nagyanyám felé bök a fejével. Vasárnap mise, az kell, hogy lássa, nem pimaszkodunk. Félni kell az Istent, írva van. Velem, mert nem lehet, nem nagyon beszélnek az emberek. De ha beszélnek, akkor olyan gyöngéden, mint saját magukkal. Csak őszintébben. Mindegy, hogy van-e az Isten, nem szabad mondani, hogy nincsen. Mert az bosszantás. És bosszantásra bosszantás a válasz. Például te, te kis szerencsétlen. Mi volna, ha egyszer erre nem simogatnák meg a fejem? Meg fogok tanulni káromkodni.

53. Anyátok picsája. Gyakorlok. Ez nem káromkodás még, a káromkodás nagyobb, mert benne van az Isten. Nosza, Kisjézus, most mi a fasz van. Nézem a képet az ezüstös ragyogásban. Ez az első káromkodásom. Nosza? Visszamosolygok a képre. Előtte a kocsmában voltam. Mentünk a bátyámmal hazahozni apánkat. Édesapa, ezt soha nem mondta még a bátyám. A kocsmában nem találtuk. A kocsmárosnak az a neve, hogy Feri, a király. Középcsatár a falucsapatban. Kedvesen mondta, most akkor mi a fasz van? Vállat vontunk, hazajöttünk. Jó együtt mászkálni a bátyámmal. Jó együtt. De az is jó, hogy ezt nem mondom neki. Biztos tudja. A fogas Krisztusnak a kereszten nem merek ilyet mondani. De eszembe jut anélkül, hogy akarnám. Ha ott a fejemben, akkor ott a fejemben. Viszont akkor nem vagyok hibás, ugye? Apám sose haragszik rám. Anyám helyette is haragszik. Nem érdekli a hibázás, a hiba érdekli. Van vagy nincs? Van. Értem is meghaltál, kisfaszom?

54. Tudok, de nem szeretek káromkodni. Basszaisten, ez Ágoston bácsi szavajárása. Utálom. Hányingert kapok tőle. Olyan, mintha az Isten háta mögött susmorognának valami rosszat róla. Én szemtől szembe káromkodok. Vagy nem káromkodok, de azt se félelemből, hogy majd megverne az Isten. Róza néni átkozza így a kommunistákat, megveri még őket az Isten. Nem lehet tudni, kik azok. Főleg Pesten vannak meg az újságban. Ezt olvassa, doktor úr. Hazánk ocsmány döghollói.[20] Ez volnék én, basszaisten. Róza néni valahogy szelíden mondja, szinte kedvesen. Édesegykomám, egyél-igyál, és az Isten is megver. A faluban főleg munkaidőben vannak kommunisták, utána rendes emberek, isznak a kocsmában. A Feri, a király éppen fordítva. Mikor már nem dolgozik, írja, hogy mit beszélgettek a kocsmában. Éber kommunista. Apám szerint így van. A bátyám sose káromkodik. Ügyel a szavaira. Az ember csak úgy beszél, nem ügyel a szavaira. Ő ügyel. Kis pöcs, pöcsöm, ez a legélesebb szava. Meg a fütyikém. Csutakolja a hátam. Állok a vájlingban. Ez a fütyikéd, fütyikém? És megrázza. Ha anyám mosdat, ritkán, ugyanúgy megrázza, meg még azt mondja, csingilingi. A faszt játszadoznak a bögyölőmmel! Fütyikém, tudom, hogy nem hallod, de ezt hallgasd meg. Egy betű a különbség. Mi nagyobb, az Isten vagy az emberi gonoszság? És akkor egy betű, és megváltozik a világ. Mi nagyobb, az isteni vagy az emberi gonoszság? Mióta elferdült a nagymama, csönd van. Leginkább csönd. Amit mondunk, főleg én!, az nem számít. És akkor megtörtént. Igaz történetet csak kitalálni lehet, fütyikém. Mingyárást pedig ifjú reggel tanácsot –

55. – tanácsot, tanácsot, tanácsot tartván és döntést hozván az főpapok az vénekkel és írástudókkal és mind az egész tanácsbeliekkel, éngemet megkötözvén vivének és adának az Pilátusnak kezébe. Kérdé, vagyok-é az sidóknak ama királya? Felelvén mondám, te mondod.[21] Erre igen összevádolának az papi fejedelmek. Pilátus esmét megkérde éngemet. Nem felelsz semmit? Ím, mely sokat szólnak ellened. Semmit se szólék többet, annyira semmit, hogy az Pilátus álmélkodik rajta. Állok a vájlingban. Tegnap elvitték a rendőrök Ágoston bácsit, hallottam mindent. Gyurikám, a maga apját a múlt héten csukták le, őérte is maga ment? Fogja be a száját. A nép ellenségének nem osztottak lapot. Semmi köze az apámhoz, maga zsírosparaszt. Megveri még magukat az Isten, Gyurikám. Milyen Isten? Nem hallottak róla? A földosztással megszűnt az Isten. Hajnalban jöttek, még a Mári se jött át. Apámék a sötétben öltöztek. Akkorra lettek kész, amikor a rendőrök elmentek az Ágoston bácsival. Anyám átölelte Róza nénit. Az meg kiabálni kezdett, magukat is el fogják vinni, az egyszer biztos, olyan nincs, hogy mindig csak a parasztokat bántsák. Majd jönnek magukért, hát hiszen mi vagyunk a parasztok, mi vagyunk a nép, maguk a nép ellensége. Anyám elengedte az asszonyt. Hosszan nézte, álmélkodva. Rendben van, Róza néném.

56. Rózám. Attól kezdve rózázza. Aztán Rózám, tudja-e, miért nem visznek el minket? Úgy beszélt, mint beszélt volna velem, amikor a kislibákat hajigáltam a budiba. Kedvetlenül, hogy ilyenekkel kell foglalkoznia, budi, szar, kisliba, és csalódottsággal, mert ezt nem hitte volna rólam. Róza néni vállat vont, mint egy sértődött gyerek. Nem tudja, mért tudná, és nem is érdekli. Anyám álmos diadalittassággal vágta oda. Azért nem visznek el, aranyom, mert mi már el vagyunk víve. Apám felhorkantott, az már szentigaz. Együtt vihogtak a homályos reggelben, mintha épp valami nagyon mulatságos történne velük. Állok a vájlingban. A bátyám mosdat. Komoly. Végigmos mindenütt. A nyakamnál kezdi, és úgy megy lefelé. A fenekemet is megmossa. Rápaskol egyet, kis sükebókám. Szentigaz, szuszogom. Ez az első hangos szavam. Apám mondta tegnap. A bátyám ijedtében elejti a mosdókesztyűt. Ez is a nagymamától van, régi holmi. Frottír, hallom anyámtól. Nem a paskolásra szólaltam meg. Azt magyarázta épp, hogy őt a nagymama hallgatása kényszeríti megírni a történetet. Végigírni, végigmondani. Merthogy eddig a nagymama mesélt Jézusról, de ő már soha többé nem fog. De valakinek kell. És hogy szereti az én hallgatásom, de az nem kényszeríti őt semmire. Szentigaz. Eltátja a száját, úgy viselkedik, mint egy színész, aki eljátssza, hogy nagyon meg van lepve. Te, leheli, mint egy szerelmes. Te… te tudsz beszélni?, kérdezi bután. Tuvudovok. Hol beszélek, hol nem. Ahogy te is. Beszélj.

57. Az innepen pedig szokott vala nékik egyet az foglyok közül elbocsátani, valamelyet akarták. Vala pedig egy Barabás nevű, ki az háborúságtámasztókkal együtt megfogatott vala, kik az háborúságtámasztásban gyilkolásztak vala. Erre az sokaság kiált vala kérvén Pilátust, hogy úgy cselekednék, mint ezelőtt mindenkor szokott volna cselekedni. Felele Pilátus: Akarjátok-é, hogy elbocsássam néktek az sidóknak amaz királyát? Mert tudja vala, hogy irigységből adtak volna kézbe éngemet az papi fejedelmek. Akik pedig felindíták az községet, hogy Barabást bocsátaná el inkább nékiek. Az Pilátus esmét felelvén mondá nékiek: Mit akartok azért, hogy cselekedjem ezzel, kit mondotok az sidók királyának? Azok pedig esmét felkiáltanak, feszítsd meg őtet. Éngemet úgy tehát. Pilátus mondja vala: Micsoda gonoszt cselekedett? Azok pedig annál inkább kiáltanak vala, feszítsd meg őtet. Éngemet úgy tehát. Pilátus akarván az község kedvét keresni, elbocsáta nékiek az Barabást, és éngemet megostoroztatván, kézbe ada, hogy megfeszítetnének.[22]

58. Anyám nem keresi senki kedvét. A bátyám is ilyen. Én nem. Én szívesen okozok örömet, és látom is, hogy mi okoz örömet. Se apám kedvét nem keresi, se az anyósáét, se az enyémet. Még a bátyámét se. De persze tud kedves lenni, csak nem erőlteti. Akkor kedves, ha kedves. Márival kedves. A Gyuri rendőrrel is kedves volt. Akinek az apja az ő, a saját fia pisztolyával lőtte agyon magát. Mesélje el, Gyurikám, ne sírjon. Nem lehet ezt elmesélni, kérem. Meglőtte magát, és kész. Kivette a pisztolytáskámból a szolgálati fegyveremet, hátrament a sufnihoz. Most fűrészeltem fel a téeszcsétől kapott fát. Komótos azt fűrészelni, mert, tetszik tudni, göcsörtös. Na most a göcsörtök úgy helyezkednek el, olyan csálén, hogy amikor… hagyja már a picsába a göcsörtöket, Gyuri! A bátyám a párnába fúrta a fejét. Gondolom, a picsa miatt. Engem ez nem érdekel.

59. Anyámat érdekli. A bátyám ezt tőle veszi, hogy a szavak. Hogy a szavakon is lehet gondolkodni, nemcsak a dolgokon. Elég hülyeség. Vagy nem hülyeség, hanem fölösleges, vagyis hülyeség. Kosár, garaboly, hiába mondunk más szót, attól nem lesz más a világ. Úgy értve, a kosár. Irénke, így szólítják, és tényleg nem tudják, hogy ezt mennyire utálja. Minden kicsinyítést utál a szavakon. Mári irénkenénizi. És a tanácsnál azt mondták, nevetve meséli, az elvtársnőnek még fejlődni kell, hogy elvtársnőnek szólítsuk. Anyám nem kedves, de sokat nevet. Tisztelik a faluban, nem ezért, hanem mert dolgos. Mikor első nap megérkeztek a kapálásból, és anyám lerogyott a konyhában a sparherd előtti sámlira, Róza néni megállt előtte, aztán körbejárta, megnézte magának, és elismeréssel azt mondta: Irénke, maga tényleg egy igazi úrinő. Mire anyám zokogásban tört ki. Aztán már sose.

60. Sose, ha apámon múlna, a bátyám sose tudná meg, hogy az én apám nem az ő apja. Anyám az, aki gondoskodik az igazságról. Nem kérdezi, kijelenti: Mit csodálkozik, Rózám, hogy elvitték a Gyuri rendőrék az urát. Mért nem léptek be a téeszcsébe? Maguk aztán igazán tudják, hogyan kell dolgozni. Hogy elvegyék a földünket? Búzát az ocsúba? A sok kódissal együtt? Nem ettünk meszet. Igaza van, Rózám, teljes mértékben igaza van, a mész tápértéke valóban vitatható, de akkor ne is csodálkozzon. Odaálltak a gyorsvonat elé, az meg átrobogott magukon. Hát nem? Vagy álljon félre, vagy vezesse maga a mozdonyt. Anyám közben mosogat. Nem kíméli a kezét. De este valamivel kenegeti. Kegyetlen asszony maga, Irénke. Anyám megáll, lóbálja a tányért a kezében. Mintha el akarná hajítani. Megint nagyon igaza van, édes Rózám. Hát hiszen én vertem bilincsbe az urát, én tartóztattam le, igaz-e? Én állok strázsát a tömlöcben, igaz-e? Szívesen hallgatom ezt az ismeretlen asszonyt, az anyámat. Strázsa, tömlöc. Olyan, mondja a bátyám, mint egy regényhős, akit nem érhet baj.

61. Érzem, hogy baj van.

62. Egyedül. Én egyedül vagyok. Mintha be volnék zárva a csöndbe. A csöndben vagyok otthon. De a csönd akkor se ereszt, ha mennék. Hová? Hát valahová ki. Beszélgetni, játszani. Persze játszom én. És a bátyámat már megszólítottam. És a csönd nekem nem tömlöc, szeretem. De mégis. Ha egyedül vagy, akkor bármi lehetséges. Csak az nem lehetséges, hogy ne legyél egyedül.

63. Egyedül: Mióta a házigazdánk börtönben, együtt vacsorázunk Róza nénivel. Apám szalonnát szel. Úgy vágja már, mint a parasztok, dicséri őt Róza néni. Meghalt az Eszter nagymama, fordul hozzánk anyánk. Öngyilkos lett. Nem értem. Apám csak vágja a szalonnát. Önkezével vetett véget az életének. Ezt se értem jobban. Mit magyarázod neki, úgyse érti, kiált apám anyámra, mintha egyedül volnának a konyhában. Sose azt mondják, nem hallom, hanem hogy nem értem. Anyám átöleli a bátyámat. Lelőtte magát? Nem, fiam, mondja ridegen anyám. Lágyan öleli, ridegen mondja, jegesen, megtanulta az anyósától. Gyógyszereket vett be, aztán fölakasztotta magát a sütővas zsinórjára. Elképzelek egy fölakasztott embert, hóhér, király, királyi mozdulat, ujjongó tömeg. De ott Robin Hood az utolsó pillanatban elvágja a kötelet, és a kővé meredt zsoldosok orra előtt, nyergében a megmentett leánnyal, kivágtat a várból. Mert várat is képzelek. De a lány nem Mári. Meg Magyarországon nincs is Robin Hood. Toldi Miklós? Az nem olyan vágtatós. Ide mást kell elképzelni. A sütővaszsinór se jó. Eszünk tovább. Apám kése szinte felolvasztja a szalonnát. Akkor mégse olyan egyszerű, ha vége az Isten mindenhatóságának. A jóság egyedül mégse véd meg.

64. A nagymama van igazán egyedül. Az f-nagymama, a ferde. Persze a h is egyedül, a halott. Vagy ögy, öngyilkos. Aki egyedül van, az bármire képes, mondta nagymama, amikor még beszélni tudott. Így akart a szeretetre rávezetni. Rávenni. Hogy szeressük egymást, mert különben rossz lesz. Illetve ő nem ezt mondta, mert nem a személyekre figyelt, hanem az egészre. A teremtőre és a teremtésre. Éljünk szeretetben, ezt mondta. Gondolom, akkor a teremtés át lesz itatva evvel a szeretettel. Ez is, mint a tocsogós a malom környékén. Beszélnem kell vele.

65. Beszélni. A baj előtt még nincsen baj. Ha volna baj, az baj volna, de akkor meg azelőtt nem volna még baj. Ez olyan, mintha a bátyám mondaná. Olykor tényleg nehéz szétválasztani a szókat és a dolgokat. Én azt nem csinálom, hogy a szókat is dolgoknak nézném. Ha jön a baj, az első, hogy becsukod a szemed. Azt látom, hogy egyre inkább a bátyámmal vagyok csak, és ő velem. Meg talán még a Kisjézus. De a kereszten lévő egyszer csak zavar. Túlzás, nem? A nagymama se róla mesél, hanem a csodákról és a tóról, ahol a vízen járt. Meg a farizeusok. Az elején bírtam őket. Imádkoznak, templomba járnak, jó példát mutatnak. A farizeusok rendes emberek. Csak éppen kihasználják az Úristent. Arra használják, hogy lehessen látni, hogy ők milyen rendesek. Azért rendesek, hogy mutathassák, hogy rendesek. Vagyis nem a rendes fontos, hanem a mutatni. A nagymama nagyon utálja a farizeusokat. Hiányzik belőlük az Isten, és ahol hiányzik az Isten, ott nő a bűn. A bűnt mindig úgy képzeltem, mint a napraforgót. De ezt nem mondom senkinek, mert a napraforgó nagyon-nagyon szép. A farizeusok ezért kellettek a nagymamának, a bűn miatt, azért, hogy megmutassa a bűnt. Általában ezt rajtunk szokták elmagyarázni, hogy csúnya beszéd meg lusták vagyunk. Vagy a kislibák. De a nagymama az egész világ bűnösségéről akar beszélni. Mert amiatt halt meg Krisztus, a világ bűnössége miatt. Azt akarja, hogy ezt megértsük.

66. De nem értem. Vagyis megértettem, de azt azért nem hiszem el, hogy Krisztus rendesen meghalt. Hogy tényleg, valóságosan. Az ezüstös Kisjézus az teljesen valóságos. De a Luláta itt a kereszten… azt inkább ijesztésnek gondolom. Hogy ha így folytatjuk, akkor baj lesz. De hogy nem halt meg, csak azt akarja mutatni, hogy a bűn, mindenki bűne, az komoly dolog. Olyan komoly, hogy azt csak egy ilyen nagy valami tudja kiegyensúlyozni. Mert az Urat ki kell engesztelni, mondta nagymama. És Krisztus értünk halt meg, erre is figyelmeztetett. De én mégis úgy gondolom, hogy… hát ahogy az előbb mondtam. A keresztet egyszer elmondta, de arról nem mesélt, az nem volt része a történetnek. A csodálatos gyógyítások, az igen. Meg ahogy Jézus kiűzi az ördögöt. Vagyis a gonosz lelket. Bár szerintem a gonoszság nem egy tömbben van az emberben. Nem is lehetne kioperálni. A Róza néni vakbelét kivették a városi kórházban. Nevetve mondta, Irénkém, úgy fáj, mintha terhes volnék. Áldott állapot, Rózám, áldott állapot. Vihogtak, mintha barátnők volnának. A gonoszság inkább olyan, mint a lehelet. Vagy mint nyári reggel a pára. Ősszel a köd. Bele tudsz markolni, még nyirkos is lehet a kezed, de megfogni nem tudod. Üres, maszatos kéz. Ilyen lehet körülbelül a gonoszság.

67. Engem nem érdekel a gonoszság. Anyám szerint a jóság unalmas, a gonoszság izgalmas. Nagymamának mondta, hogy bosszantsa. Bosszankodott is. Most már nem bosszankodik. Vagy nem látni. De ez szerintem másképpen van. Mert a jó a nehéz, és akkor ahhoz leleményesnek kell lenni, az meg érdekes. Például. A legtöbbször a csodálatos kenyérszaporítást mesélte a nagymama. Meg amikor Jézus a gonosz lelket beleküldi a disznókba, egy egész légiót, és akkor azok beszaladnak a tóba, és megfulladnak. Ez elég vicces. A nagymama is nevetett. Hát tényleg. A disznók fulladoznak, a gazdák őrjöngenek, és szépen kérik ezt a furcsa idegent, menjen innét. Jézus meg elégedetten továbbáll. Nekem ez a kedvencem. A nagymama a morzsákkal nem tud betelni. Hogy tizenkét kosár morzsa maradt. Véka. Neki a morzsa a csoda. Róza néni kenyere nem morzsál. Mint a tégla, olyan. Van vagy öt kiló, kitart egész héten. Nem finom, de jó. Kigurítottam a nagymamát a napra, és otthagytam. Kiülök mellé. Pokróc föl a derekáig. Kockás pléd, ez is régi. Már soha nem fog nagymama beszélni? Vállat von. De akkor most mi lesz az Istennel? Megint megrántja a vállát. Vele rándul az arca is. Nem lesz ez így jó. Még egyszer: De akkor most mi lesz az Istennel? Gyorsan kétszer keresztet vet, és néz bele a szemembe. Ne beszéljek így, vagy hogy imádkozzam? Mutatná, hogy a második, de nehezen mozognak az ujjai. Öreg ujjai vannak, öreg, munkától sanyargatott ujjak. Nem veszi észre, hogy beszélek.

68. Észre se veszem, hogy imádkozom. Fogom a göcsörtös kezét, és imádkozom. Száját oldalra húzza a baj. A szeme teli árnyékkal. Eddig nem látott szomorúság ül ott, mint valami különálló lény, tőle és akár a bajától is függetlenül. Mintha a bajok mögött volna egy nagyobb baj. Te vagy ez a baj, Uram, motyogom, mintha nekem volna agysírásom. Szavaim nem ismerik az időt, újra meg újra kóvályogva előkerülnek. Te vagy ez a baj, Uram. Te, a szomorú Isten.[23]

69. Két kézzel üti a mellemet. Csépel. Nézem közelről az arcát. Kopár táj. A barnaságom tőle van. Megváltozott a tekintete, nem szomorúság, nem meghökkenés, inkább iszonyat, undor. Az milyen lehet, ha undorodik tőled az Isten. Móó. Mó. Zsa. Ez az első szó, amit kimond. Nehéz röhögés nélkül. Nem is nyílik ki a szája. Mit mond, nagyi? Csodálatos morzsaszaporítás, vagy mi? Zihál. Tilos nagyit mondani. Nagyi, tetszik, izgi. És a csúnya szavak, pina, fasz, együtt basz. Baszik, teszi mindig hozzá a hülye bátyám. Mi a baj, nagyi? Eddig maga beszélt, én voltam néma. Most én beszélek, maga néma. Móó-mó-zsaa. Az Isten szempontjából ez mindegy, nem? Én csak szemtelenkedtem, de hirtelen megértem, milyen kockázatos, ha az ember úgy próbál gondolkodni, mint az Isten.

70. Nem, az Isten nem példakép.

71. Nekem te vagy a példaképem, mondom a bátyámnak. Vigyorog, mó-ózsa, mondja. Szentigaz, vágom rá. Két rejtekhelyünk van, a padlás és a nagy, lapos kő a patakban. Persze, ha becsukjuk a szemünket, minden rejtekhely. A padlás olyan, mint egy magasles. Csináltunk, a bátyám, egy célkeresztet. Puska nem is kell, csak célkereszt. Drótból hajtogatta. Most majd több mindent el lehet lopni a nagymamától. Van régről az a félszemüvege. Monokli, mondja a bátyám. Ezen csak röhögni lehet, mert a monokli nem szemüveg, hanem az, ha bevágok egyet, és bekékül a szemed. Vagy a tied! A célkeresztben feltűnik a Gyuri rendőr. Civilben. Megáll az udvaron. Ágoston bácsi mintha eltorlaszolná az útját. Nemrég jött vissza a börtönből. Be se enged a házba? Jól vagyunk itt. Bocsánatot jöttem kérni. Pohár van a kezében, megemeli, de maga, Ágoston bátyám, legalább él. Ilyen ócska lőrét még nem ittam, mondta egyszer a háziak borára anyám. Én már igen, nyerített apám. Tudom, bólintott anyám. A célkeresztben Ágoston bácsi koccintásra emeli a poharát. Lassan megdűti, csorog a földre a bor. Kirázza az utolsó cseppet is. Ahogy pisiléskor szoktuk. Aztán csönd. Mért csinálják ezt velem, mit tehetek én erről, kicsi ember vagyok én. Dühödten nézi a háziakat. Az ajtóban Róza néni. Nem néz sehová, csak ott van. Nem kicsi ember vagy te, Gyurikám, hanem szar ember. Igyad csak meg, az egészségedre, aztán menj a picsába. De furcsa! Tényleg megissza, még azt is mondja, egészségére, bátyám. És elszalad, mint egy gyerek.

72. A bátyám nem gyerekkomoly, rendesen komoly. Én nem, én se komoly, se komolytalan. Engem ez nem érdekel. Nevetni szeretek, de nem mindig tudok. Ezen aztán nevetek. Ha tudok. Vagy nem is nevetni, inkább örülni? Jó a komolysága, szeretem. Azt is szeretem, hogy csak az anyánk közös. Néha elgondolom, milyen lehetett az apja. Rajtam a célkereszt, rám irányította. Gyuri rendőr nagy dúrral becsapja a kiskaput, és halljuk, ahogy csöndesen beriglizi. Kívülről? Csattogó rigli, bólint a bátyám jelentősen, a csattogó rigli ősi magyar madárfaj, még Ázsiából hoztuk magunkkal. Mi, magyarok. Mind a ketten magyarok vagyunk. Szoktuk is egymásnak mondani, te magyar. Te magyar! Mintha vitatkoznánk. Anyád. A tied. Elújságoltuk apámnak, hogy magyarok vagyunk. Nagyon helyes. Anyánk viszont csóválta a fejét, úgy mondta: Mindenki magyar. A Gyuri rendőr is?, hitetlenkedünk. A Gyuri rendőr is. Ez azért elég furcsa. Átölelem a magyar testvérem. Jólesik mondani, hogy magyar. Átölelem, amiből megint birkózás lesz. Jó, mert nem győzni akarunk, csak forogni. Én vagyok az erősebb, és ezt már tudjuk. Száll a por. Mint régebben, legyűr, maga alá hajtogat, rám nehezedik. Ilyenkor azt mondta, kis korcs. Úgyse hallod, hogy azt mondom, kis korcs, ugye, kis korcs? Kis korcs, üvöltötte a fülembe. Soha többet nem mondom ezt. Bocsánatot is komolyan kér. Jó birkózni. Márival is jó volna birkózni. Erősebb. A bátyám egy ideje már azonnal a történetet mondja. A füzetéből olvassa.

73. Egyik kezében a füzet, másikban az a finom ceruza. Ott tartottunk, hogy azok a hülye zsidók a Barabást akarták elengedni. Aki tisztára egy haramia. Mert a Pilátusnak joga volt egyet elengedni. A Pilátusnak is mindig fájt a feje, mint a bátyámnak. Csak a Pilátus nem magyar, de nem is baj. Irigylem a fejfájásáért. Az olyan, mintha okos lenne, és iskolába se kell menni. Ha én mutatom, hogy fáj a fejem, nehéz mutatni, akkor csak nevetnek. Mindenkinek az fáj, ami a leggyöngébb, anyám is nevet. Kicsit félt is a Pilátus a Jézustól. Még szép. Meg érezte, hogy igazságtalan vele, szóval hogy Jézus ártatlan. Ezt tudta belül a szívében. Éjjel egyszer azt hallottam, de nem akartam hallani: Elrohadt a szíved. Éjjel nem hallani jó. Süketnek lenni mégis. Igazán. Szerintem a Pilátus szíve is elrohadt. Vagy az is lehet, hogy a rothadt szívben is van érzés. Apám azt mesélte, hogy a fácánt is rohasztják előbb. Hogy addig lógatják a kamrában, amíg egy kis vércsöpp meg nem jelenik a csőrén. Vadászatról mesélt. Ezen verekedtünk a bátyámmal utoljára össze. Mert én eldicsekedtem, hogy az én apám lőtt már őzet, vaddisznót és szarvast is. Fácánt dögivel, azt nem is számolom. Nem szoktam mondani, hogy az *én* apám, de akkor akartam, hogy… nem tudom már, mit akartam. Büszke voltam a vaddisznóra meg az őzre meg a szarvasra. És a fácánokra is. Fogoly is volt. Ekkor azt üvöltötte a bátyám: Az én apám nem vadászott, őt vadászták!

74. Az én apám nem vadászott, őt vadászták. Erre nekiugrottam, a kurva anyád. A te kurva anyád. Száll a por. Az Pilátus esmét felelvén mondá nekiek: Mit akartok azért, hogy cselekedjem ezzel, kit mondotok az sidók királyának. Pilátus akarván a község kedvét keresni, elbocsáta nekiek Barabást, és éngemet megostoroztatván kézbe ada, hogy megfeszítetnének.[24] Elég, ne meséld tovább, ez már nem kell, a nagymama se mesélte ezt. Dehogynem. Nem, csak mondta, egyszer mondta, hogy ilyesmi lesz. Kis hülye vagy, pöcsöm. Nem számít, az nem számít, hogy kis hülye vagyok-e, nem az számít! Hanem akkor mi? Hát hogy az Isten nem halhat meg. Nem értesz te semmit. Nem számít, az se számít, hogy értem-e. Ha még egyszer azt mondod, nem számít, beléd rúgok. Az se számít. A szénapadlásról úgy látszik, hogy egy magasságban vagyunk a templomtoronnyal. A haranggal van egy vonalban a fejem.

75. Az vitézek bevivének éngemet az palotába, mely az törvénytévő ház vala, és mind az egész sereget egybegyűjték. És bíborba, bársonyba öltözteténék éngem, és az én fejembe tevének tövisből font koronát. És kezdének engem köszönteni, egészséggel, sidók királya. És verék vala az én fejemet nádszállal, és pökdösnek vala éngemet, és térdeket meghajtván tisztelnek vala. És mikor eléggé csúfoltak volna éngem, levetkezteténék az bársony ruhákból, és felöltözteténék az én magam ruháiba, és kivivének, hogy megfeszítenének éngem.[25] Elég. Mondtam, hogy elég. Ki vagy te, hogy beleszólj egy történetbe? Én fekszem az ablakhoz közelebb, így fel tudok sandítani az égre. Sandítasz?, kérdi a bátyám. Sok szót tanulok tőle. Aki meghal, abból csillag lesz. Nem kérdezem, hogy az apja melyik csillag. Nem is biztos, hogy tudja. És az élőhalott nagymama? Az már csillag? Aki meghal, az csillag, aki él, az Föld.

76. Csak a csillagokat nézem, hogy ne halljak semmit. Nem hallom: Elég, mit erőlködik, hagyjon már nyugton. Apám sírva fakad: nem hallom. Jó alvó vagyok. Csak leteszem a párnára a fejem, és már alszom is. És már itt is a reggel. Nem szeretek fölébredni. A bátyám szeret, mert mindig tervei vannak. Izgatottan várja a napokat. Én még aludnék egy kicsit. Aludni is tudni kell. Nem alszom, a csillagokat nézem. Vagy ők engem. Nem és nem hallom: Mert magának csak fityma nélkül kell, mi? Azt szoktad meg, mi? Mi lehet az a fityma? Majd a szóbuzi bátyám. Valamilyen növény, szerintem. Nem hallom: hemperedjen már le rólam. Hemperedek, mókuskám, hogyne hemperednék. Ez most jó volt, nem? Jó. De most aludni akarok. A bátyám lába görcsösen megrándul a fejem mellett. Gyorsan becsukom a szemem, nehogy meglássa, hogy ébren vagyok. Hátha világít a szemem, mint a macskáké.

77. Mári szeme is világít. Hiába kövér, a szeme, mint a csillagok. Átjön, de nem törődik már velem. Túl nagy vagyok és túl kicsi. Anyámmal beszélget. Sokat tanul tőle. Milyen szoknyához milyen réklit. És hogy vannak színes sálak, zöldek, kékek, sőt sárgák, korallpirosak. Ki is rúzsozza őt anyám. Nézik egymást. Ha így kipirulsz, másféle rúzst kell föltennünk ám. Összenevetnek. Mielőtt Mári hazamenne, anyám gyöngéden letörli a festéket az arcáról. Apám eközben vagy alszik, vagy Ágoston bácsival poharaz a konyhában, vagy a kocsmában van. Úgy tud lenni bárhol, mintha mindig ott lett volna. Mégis a kocsma a legvalóságosabb. Nem szeretem, büdös. Inkább savanyú. Savanyúbüdös. Hányásszagú. A nagy férfitestek ijesztőek. Nem lehet tudni, ki mit fog csinálni. Hirtelen valaki izgatott lesz, kiabálás, lökdösődés. Aztán váratlanul abbamarad, mintha nem történt volna semmi. Csak még fáradtabban görnyednek a poharak fölé. Csüggedten röhögnek. Idegen apám röhögése, mégis valóságos. Mintha itt született volna a kocsmában, napfényt soha életében nem látott volna, csak azt a pucér hatvanas körtét, amelynek gyér fényétől is hunyorog már, akár a kismacskák.

78. Az éjszaka is valóságos. De előtte még a délután. Nem akarom hallani, nem hallom: szeretlek, mondja anyám Márinak. Átöleli, simogatja a fejét, beleejti az arcát Mári nyakába. Mári jó szagú. Ilyet még nem láttam, nem is látom. Nem látom: Mári arca ijedten megrándul. Nem látom, ahogy aztán azonnal büszke mosolyba fordul a szája. Aztán éjszaka nem hallom: élvezzél, a kurva anyád, a rohadt elbaszott életbe, élvezzél, ennyit talán el lehet várni, te dög. Basszál meg, majd akkor elélvezek. Csömöszölsz itt a seggem mögött, tuszkolsz, tusakodsz, nyomorgatsz… Keresgéljük csak azt a híres-neves faszodat.[26] Apám mondja anyámnak, anyám mondja apámnak. A bátyám befogja a fülét. Én nem hallom, mert azonnal imádkozni kezdek. Aki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott. A bátyám mégis meghallja. Idióta. Nincs igaza. Minden ima egy. Csak az ima szavai különbözők, de a szavak nem számítanak. Ezt persze nem érti. Nem kell saját szavakkal imádkozni. Az ima nem van, hanem közeledik. Nézem a sötétben az ezüstösen lüktető Kisjézust. Aki ételt, italt adott. Örülök, és kicsit sírok. Az Isten, szegény, vajon kihez imádkozik? Már épp sajnálni kezdeném, hogy olyan egyedül van, amikor a bátyám a sötétbe nem illő hangerővel megszólal. Olyan, mintha hallotta volna, mire gondolok. Amit leírok, az is valóságos. Nem szólok semmit. Sehol se jó.

79. Csak másnap válaszolok. Azon az ösvényen megyünk, ahol a vizeskantát húztam föl a nagymamának. Attól függ, mit írsz. Ez nem így van, hiszen nem írhatok bármit. Amit végül is aztán leírok, le tudok írni, le merek írni, az már valóságos. Megállok. Áll itt magában, mintha véletlen volna, egy platánfa. Kastélyfa, így nevezik a háziak. Még hogy kastélyfa!, csóválta apám a fejét. Nem hinném, hogy a kastélyra gondolt, de azért csóválta a fejét. De hát mért ne írhatnád például azt, hogy röpdösnek a tehenek és bégetnek a disznók? Ez is valóságos volna? És bégetni kezdek. Jól tudok bégetni. Bár ugatni még jobban. Az egyáltalán nem vau. Attól függ. Mi mitől? Hogy hogy van leírva. És hogy előtte és utána mi van leírva, milyen mondatok vannak. Még jó, hogy nem azt mondod, milyen mondatok vannak alatta meg fölötte meg benne. Ez az, kis pöcsöm, nagyon is így van. Engem nem érdekelnek a mondatok. Engem meg érdekelnek. Már a patakparton megyünk fölfelé, a kertek alatt. Sétálunk. A mederben nagy kövek fekszenek. Óriás kőkenyerek. Vagy teknőcök. A Róza néni azt mondta, hogy tavaly egy tehenet elsodort a víz. Te elhiszed? Olyan a bátyám pillantása, mint az apámé. Mintha kérdezne. És nem bízna a válaszban. Mert már előre nem hiszi, hogy volna rendes válasz. Látod, máris a repülő teheneknél vagyunk. A kövek háta meleg. Ha a fülemet rányomom a kőre, zúg. Mondana valamit, de nem érteni. Amit a kövek súgnak, azt akarom leírni. Hülye vagy. Nem vagyok hülye, mondja komolyan a bátyám. Úgy hallom, azt mondja, szeretlek.

80. Ha szeretem, szép, ha nem szeretem, nem szép, von vállat. Előtte azt kérdeztem, Mári szép-e. Szív alakú a feneke, mondom. Egyre szívebb. Nevetünk. A patak partján hatalmas lapulevelek lengenek. Nagy legyezők. Mekkora nőnek volna ekkora legyezője? Jól lehet segget törölni velük. Olyan, mintha az egész patak a mi kertünkhöz tartozna. Alig van most benne víz. Van, ahol nem is folyik, oldalvást kis tavak lesznek a kövek közt bezárva. Vízipókok szaladgálnak a felszínén. Szerinted tényleg tud Jézus vízen járni? Hogy jön ez a Márihoz? Közben kinyitja a füzetét. Egy idő óta mindenhová cipeli magával. A Kincstárban volna a helye. Kiültünk a nagy, sima kőre, a Bércre. Bércnek hívjuk. A Bérc egy név. Sokáig nem hittük el. De van egy ilyen ember, Sárosy Bérc, nem kitelepített, de nem is itteni. Méhész volt, és agyonitta magát. Folyton összecsípték a méhek. Krisztus a keresztfán hozzám képest nyaralt, ez volt részegen a kedvenc mondása. Mindig részeg volt. A temetése után szétosztották a mézet, amit találtak. Jó méz, mondja Róza néni, mézes méz. A Bérc melegíti a hasunkat, ha meztelenül ráfekszünk. Klottgatyában. De a testvér-meztelenség úgyse számítana. A Mári biztos nem tud a vízen járni. Az biztos. Avval a nagy szívével, röhög a bátyám. Nem érdekli őt a Mári. Engem igen. Ahogy vigyázott rám. Meg a terpeszállás. Én már nem érdeklem őt. Ha akart, akkor tudott, mégiscsak Isten fia. Egy vízenjárás az nulla. Óvatosan nyitja ki a füzetét. Úgy néz bele, mint egy varázsgömbbe. Mintha ott magát az igazságot látná. Rólam mikor írsz történetet? Soha, dünnyögi kedvesen.

81. (Sok évvel később.) sok évvel később, anyám már réges-rég elhagyta apámat, aki fél-új feleségével élt együtt az újpalotai lakótelepen, egy Ica nevű nővel, akit a kezdetektől fogva nem volt szabad nénizni, csak icázni, aki (apám) időnként beült anyámmal egy Mártírok úti presszóba, ha nem tévedek, a Négy szürkébe, hogy utána mindig ugyanazzal a mondattal számoljon be a történtekről, ma ismét lovagoltam anyáddal, jól néz ki, és csókoltat, és ugyan mindketten tudtuk, hogy ez így hazugság, és azt is tudtuk, hogy ezt a másik is tudja, de ez se őt, se engem nem zavart, sok évvel később anyám, apám temetésén, ki rettenetes szenvedésekkel járó halálával döccenés nélkül kapcsolódott életéhez, amikor nem hajtotta többé a biciklijét, akkor kezdett haldokolni, lába végleg lecsúszott a pedálról,[27] ahol a sírnál anyám és Ica, Ica néni, a kurva életbe, már ő is halott, közt állván tekintetemet a föltűnően szép fából készített koporsó feketén kanyargó, fényes betűire szegeztem, miközben a pap biztosított minket, hogy apámnak örök világosság fog fényeskedni, így valahogy, de azért a háttérben egyedül állva láttam Márit is, öregen, kövéren, szinte fölismerhetetlenül, idegenként, anyám öregsége is idegen volt ugyan, de azt, hogy vele együtt öregedhetek, mindig is az üres ég nagy ajándékának tartottam, anyám, miután megfogdostuk a kondoleáló pap puha kacsóját, ez a közös mozdulat volt életünk utolsó, igaz, közvetett testi érintkezése, felém fordult, és mielőtt megszólalhattam volna, mit is akartam volna mondani?, fáradt, öreg hidegséggel ejtette az arcomba: tudom, hogy te voltál, menj innét, menj innét el.

82. A temetésére nem mentem el. Minek. Minek bosszantani. Még a végén kiszállt volna a koporsóból: gyűlölni. Nem szabad gyűlölni, csak az örökkévalóságot.[28] Az utolsó nap, mielőtt eljöttünk volna a faluból, Mári megmutatta a mellét, és megcsókolt. A patak partján álltunk, ő vezetett oda némán. Kigombolta az ingét, nem lassan, nem gyorsan, mintha ott se volnék, és odavonta a fejemet. Ő mozgatott, egyik mell, másik mell. Aztán szinte betakarta két oldalról a melleivel a fejem. Visszább tolt, nézd, nézd, mondta mosolytalanul. Úgy láttam, a rózsaszín mellbimbói bevilágítanak mindent, rózsaszín lett a patak, a nagy kövek, hátrébb a kastélyfa, de az ég is, minden, biztosan én is, azt nem láthattam. Hozzám hajolt, és puhán, forrón megcsókolt. Óvatosan fölnyitotta a számat a nyelvével. Azt hittem, meghalok, olyan gyönyörű volt. Nem hittem volna, hogy a nyál gyönyörű. Egy voltam vele. Mikor elváltunk, azt mondta kemény arccal: Most csókoltalak meg utoljára. Akkor csókoltak meg így először, és sokáig senki, senki. Gyáva a szívem.

83. Gyáva a szívem. Az imák az égben összeérnek. Uram. Valahogy már késő. Nem tudom rád bízni magam. Noha nem akarom csüggedten tudomásul venni – se magamat, se a bűnösségemet, se téged. De be se akarok csapni senkit. Legföljebb téged. Az ima a szív emlékezetének gyakori ébresztgetése. Gyakrabban kell emlékezni Istenre, mint ahogyan lélegzetet veszünk. Irgalom Atyja, ne hagyj el. Hogyan tovább? Erre várok tőled választ, mert ez az én kérdésem. Úgy szoktál válaszolni, hogy nem válaszolsz. Szépen tudsz hallgatni, Uram. Ha kérdezlek, hallgatsz, és ha már nincs több kérdés, az lesz az igazi válasz. Mégis most azt kérdem, mi végre. Ki vagy te, Uram, és ki vagyok én? Tudom, rossz kérdés. Engedj látnom. Árva szívem holt erét töltsd meg, égi Jóság.[29]

84. Egy színes papagáj egykedvű tekintete néz a füzete borítójáról. A rendes füzetek nem ilyenek. Paradicsommadár inkább. Az jobban is megy az Istenhez. Na, pöcsöm, az úgy volt tehát, hogy azonnal kényszerítém az én tanítványaimat hajóba ülni, és elöl elmenni Betszaidába az túlsó partra, míg én elbocsátom az sokaságot. Emlékszel, előtte volt, vala, öregem, a csodálatos kenyérszaporítás, az a rakás morzsa. Szóval elménék az hegyre imádkozni.[30] Mikoron pedig késő volna, vala az hajó tengernek közepin, és én magam egyedül az földön. És látám őket, hogy az hajónak evezésében veszekednének, mert ellenkező szél fú vala, és az éjszakának negyedrészekor hozzájok menék, járván az tengeren, de akarok vala mellőlük elmenni. Azok pedig mikor láttak volna éngemet az tengeren járni, aliták lenni valami elmúlandó látomásnak, és kezdének kiáltani. Mert mindnyájan láták vala azt (éngemet), és rettenve megháborodának, de azonnal megszólítám őket, és mondám nékiek, bátorságosok legyetek. Én vagyok, ne féljetek.

85. Én nem félek, mondom lustán a bátyámnak. A kő melegíti a hasamat. Háttal ül felém, mellette a füzete. Várom, hogy mondjon valamit. Akkor beménék hozzájok az hajóba, és megálla az szél, és azok ő magokban annál inkább álmélkodnak és csudálkoznak vala szerfölött.[31] Mert nem jutott vala eszekbe az öt kenyerek csudája, mivelhogy szívük ostoba vala. Vagy kemény vala. Csönd. Pedig erre semmi okod. Alig hallom, olyan, mintha a patak folyton belefecsegne. Nem tudom, hogy járt-e a vízen, mondja hirtelen. Az nem lehet. Ha le van írva, akkor úgy is van, te mondtad. Hallgat. Mintha nem volna mondata. Kinek mi a mondata?, szokta ravaszkodó arccal kérdezni. Mesterségünk címere, pöcsöm. A te mondatod, hogy nincsen mondatod, mondta. Apánk mondata a tehetetlen csönd. Anyánk mondata a keserű nevetés. Az én mondatom, hogy az én mondatom a mondat. És a nagymama mondata, hogy ne féljetek, kicsinyhitűek. Aprókat mocorgok a kövön. Olyan, mintha élne. A bátyám harákol, beleköp a vízbe. Együtt nézzük, ahogy a habos köpést viszi a víz. Az óceánig, a végtelen óceánig. Ostoba vagy kemény a szívünk?, kérdi. Nagyon halkan mondja, halkabban és lassabban, mint a patak: rendes kérdésre van válasz, és a válasz nem lehet előbb, mint a kérdés.

86. (Egy nappal később.) Nem kérdés, hogy milyen ceruzát használjak. A gepárdost. Sokáig kerestem, de megtaláltam. Hol tartottunk? Hol tartunk? Hol tartok. Igen, hogy kigúnyoltak, levették rólam a bíborruhát, és a saját ruhámba öltöztettek. Én szerencsétlen. Ha kigúnyolhatnak, akkor nevetséges is vagyok. Erre eddig nem gondoltam, a szerencsétlen és nevetséges Istenre.[32] És kivivének, hogy megfeszítenének éngemet. Kényszeríték az mellőlök elmúló simon Cireneust, ki az mezőről jő vala, és Alexandernek és rufusnak atyja vala, hogy elvinné az én keresztfámat. És vivének éngemet az Golgotának helyére, amely annyit tészen megmagyarázva, mint Koponyának helye. Adának nékem innya mirhával csináltatott bort, én pedig nem ivék. És mikor megfeszítettek volna, megoszták az én ruháim, nyilat vetvén azokra, ki mennyi részt venne abban. Vala pedig három órakor, mikor megfeszítenének éngemet.

87. Ráfeszítem magam a kőre, ahogy kérte. Tedd rá oldalt a fejed, mintha egy kispárnára. És nézd a lábam. A talpam, szóval lent, ahol állok a kövön. A patakra hajló lomb alatt, a Bérc-kő által is felfogva kisebb tavacska képződött. Mindenesetre nyugalmas vízfelszín. Csuszakodj előre, hogy ferdébben nézhess vissza. Hogy mögöttem legyen a belógó fa. Mintha mindenütt simogatnának, olyan a kő. Mintha szeretnének. Hülyeség. Most nézd, hol állok. Hát a kövön, hol. De ne csak engem nézzél, hanem hátrébb a vizet, a kettőt egyszerre. Várjál, lábujjhegyre állok, most nézd. Hol állok? Nem olyan, mintha a vízen? És akkor most lépegetek, látod, tessék. Semmi sem hiábavaló.[33] Látod?

88. Látom, a bátyám a vízen jár. Mikor még kétségbeesni sincs mód.[34] Szemembe süt a nap. Kés villan, olyan. Hirtelen oldalt hemperedek. Kuglit, ledöntöm a lábáról. Csont. Dől bele a vízbe. Mozdulatlanul fekszem a hátamon, fejem a füzetén. A füzeten. Megy bele az agyamba az írás, ez jut eszembe, de nem komolyan. Széttárja a karját, fordul kifelé és fölfelé, ijedt kiáltás helyett sírásos sóhaj. Alacsony a víz, nem hallom a csattanó csobbanást. Csönd, megint csak a patak csobog. Az ég tejfehér, nincsen ugyan felhőszerű felhő, csak éppen el van takarva a kék. Kicsit minden sötétebb. Tudom, nem hallja, mégis mondom. Hidd el, hiába ravasz az ördög, de buta is. A szívedbe nem lát. Viszem magammal föl a házba a füzetet. Az ösvény, a kastélyfa, az ágyások. Már nem látszik a nagymama nyoma. És ez a sorrend fordítva: a kapu melletti első ól a kacsáké és libáké, a második az anyakocáké, a harmadik a birkáké, a negyedik a hízóké. Meggörbül a hátam, húzom össze a vállam, mintha attól tartanék, hogy beverem a fejem. Settenkedel?, mondaná a bátyám. Nem mond senki semmit, nem kérdez senki semmit. Egyedül vagyok a szobában. Remegve állok az ablaknál. Bármi lehetséges. Az se volna meglepő, ha felrobbanna minden. Rázendített. Az ablaknál állva nézem az esőt.

89. Mintha ugyanúgy állnék a temetésen is. A bátyám halála óta többet mondom, hogy mintha. Mintha a hasonlatokkal rá emlékeznék. Mintha egy-egy virágszálat tennék a sírjára. És néha úgy is beszélek, mint ő. Virágszálak a síron, szavakból. Nahát. Mintha ablak mögött állnék most is. A levegőt nézem. Régen a levegő olyan volt, mint a semmi. Most mintha a semmi nem is volna. Mintha mindenhol volna valami. Az Isten. De ez csak úgy jut eszembe, hogy eszembe jut, hogy eszembe kéne jusson. Mindenki sír, én is. Csak anyám nem. Hamar megtalálták a holttestet, lesodorta a víz egészen a malomig. Láttam fölszállni a tarjáni buszra, állította a Bolondjózsi, de tévedett. Vállat vont, Isten kurva nagy zseni lehet.[35] Ez a rohadt patak, mormogta Róza néni. A tehén, most meg a gyerek. Anyám kimondta az Isten szót. Isten, ennyit. Értsen a szóból, akire tartozik. Apámra nem emlékszem, hogy mit csinált. Biztos a kocsma. Igyék, doktor, a kurva anyjukat. Nem mintha az segítene. Engem nem kérdezett senki. Jó érzés. Mintha álmodnék, és még azt is eldönthetem, mit. Más vagyok, olyan, mint mindenki.

90. Én magam is más vagyok, mint aminek képzelem magam. Ezt tudni maga a megbocsátás.[36]

91. Nem képzelek én semmit. Nézem, ami van. A bodor felhő egy pillanatra olyan, mint mikor Mári áll fölöttem. Elvileg ott trónol az Úristen, ahol a felhő. De rögtön szét is fújja a szél. A bátyám szerint a Golgotán szüntelen fújt a szél. Mindenkinek fájt a feje, Krisztusnak, a katonáknak, a bámészkodóknak, a két latornak is persze. Hasogatott, és darabokra esett szét, szétmorzsált. Úgy mondta, hogy nem akartam megkérdezni, honnét tudja. Azt soha nem fogom tudni, amit ő. Folytatom – nem tudom, mit. Vagy inkább folytatódik. Egy történet nem tud megállni. Megtorpanni talán. A nagymamát nem cipeltük ki magunkkal a temetőbe. Most ki kell, olyan, mintha kiköltöztünk volna oda. Már nem lehetett belenézni a szemébe. Nem volt tekintete, olyan volt, mint a diófa. Oda van láncolva a kutya. Ha a körön belülre esik, úgy kell bottal kipiszkálni a diót. A diófa környékén így mindig van mozgás. A nagymamának már nem volt környéke. Volt, de elmúlt. Toltam a napra. Ha nem toltam, úgy is jó lett volna. Abban a székben halt meg. Láttam, ahogy viszik a lelkét az angyalok. Nem láttam, de jó lenne ilyet látni. De láttam, mi a halál. A nyál még mozog a két ajak közt, de semmi más. Semmi. A lengő, undorító nyál: ez a halál. A halál is undorító. És egyedül ő terpeszkedik a nagymama tolószékében. Isten?, ezt kéne kérdeznem, de nem kérdezem.

92. Egyedül maradtam. Nem jó. Látni, hogy állok a napon.[37] Látni árnyam kövön és kerítésen. Egyedül maradtam a történettel. Szoktam nézni, ahogy Róza néni kenyeret dagaszt. Nézem a tésztát, mintha a történet is ilyen lenne. Hogy betölti a vájlingot, hogy minden mást kiszorít onnét, csak ő létezik, meg a leendő ropogós kenyér. Bár a Róza nénié nem ropog. A kenyér éhség ellen van, nem gyönyörűségre. A gyönyörűség szóra elpirul, akár egy bakfis. Mint valami megoldásra gondolok arra, hogy mindenki meghal. Haljon meg mindenki. Jézus is persze. A bátyám már kipipálva. A háziak is menjenek. A földjüket úgyse kapják vissza, más meg nem érdekli őket. Talán a kenyér más. Azt akkor várja meg Róza néni, míg meg nem kel a tészta. Még a sütés is belefér, az is egy történet. Mári ölelje át anyámat, és úgy. Úgy merevedjenek az örökkévalóságba bele. Azt hiszem, apámnak mindegy, hogyan. Az életem mellett álldigálok. Még hogy álldigál, ezt olvasta valahol, szívem. Fölteszem, egy lányregényben. Anyád picsáját piszkálódsz, maga csak piszkálódni tud, maga egy piszkatúra. Apámat nem érdeklik a stílus kérdései, de stílusos az volna, ha félrenyelne egy felest, és megfulladna. Észre se vennék a kocsmában. Köhögne, elvörösödne, izzadt feje koppanna a furnéros asztalon. Ez is lecsicsikázott, bazmeg. Aludna boldogan a savanyú bűzben. Most nem jut mindenki az eszembe, de mindenki haljon meg. A mindenki az mindenki, ott nincs kivétel.

93. Nincs kivétel, a Gyuri rendőr menne portáról portára, nem köszönne, csak úgy betörne az udvarokba. Padlássöpréskor se köszönt. Ez akkor nem is tűnt föl. Bejöttek, és nem köszöntek. Hol ordítoztak, hol nem, hol ütöttek, hol nem, de sose köszöntek. Se jövet, se menet. A gyilkosok nem köszönnek, és a Gyuri még csak nem is gyilkos. Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus. Átvágna az udvaron az istállóhoz, nem nézne se jobbra, se balra, ösztönösen elkerülné a kutya körét, fölrántaná az istálló ajtaját. Mindenütt más ez, riglis, kulcsos, fatámasztékos. Olyan, mintha ismerné őket. Olyan, mintha lábbal berúgná. A lóhoz lépne, megfogná a nyakát, szellő te, Laci te, ahogy a kocsmában szokták egymásét a férfiak, édesegykomám, a sors végtelen hatalmára, suttogna hozzá ismeretlen szavakat, gyors mozdulattal elővenné a szolgálati pisztolyát, és, ahogy az apja önmagát, közvetlen közelről homlokon lőné. Vér fröccsenne, és velő. Az állat nagy robajjal összedőlne. Ha van második ló, az úgy nehezebb volna. Nem lehetne közel menni. Akkor távolról, mintha céllövés volna. A robaj ugyanolyan. Ahogy a golyó átüti a csontot, azt nem hallja senki, csak az Isten. Így van-e? Hallod? Minden lónál? És milyen? Kudarc vagy diadalom? Vagy csupán múlik az idő. Telik, de nem múlik? Harmadik ló nincs.

94. Nincs más, csak a történet. Írva van. És az én kárhoztatásomnak oka megíratott vala ilyen módon: ez az sidóknak amaz királya.[38] Megfeszítenek pedig énvelem két latrokat is, egyiket jobb kezem felől, másikat bal kezem felől. Bal kézzel írok. A csúf kezeddel, csóválja a fejét Róza néni. Ne mondja ezt, nincsen csúf. Már hogy hol nem volna csúf, Irénkém? Hát csak vegyük a falut. Hogy mást ne mondjak, a papunkat. A világ csúfja, Irénkém. Rátenyerelt a pofájára az Úristen, nem tehet róla, de mégis. És hát az nem csúf dolog, ami magukkal történt? Huszonnégy órán belül? A világ végére? És az nem világ csúfsága, hogy elvették a mi földjeinket meg az állatainkat? Mennyi munka van abban? Végtelen, Irénkém, végtelen. Anyám hallgat. Annyi mindenről hallgat. És a szárazság, például. Ahogy kókadnak a vetemények. Az nem csúfság? Valakinek kéne erről gondoskodni. Vagy az Úristennek, vagy a téeszcsének. Nézze csak meg, mekkora ez a répa. Ez nem répa, ez gyalázat. És kinek a gyalázata? Hát nem az enyém, az biztos. Hol itt a gondviselés? Látom én, hogy Irénkét nem nagyon érdekli az Isten. Irénke tudja. De azért megkérdezném, hogy rendben van-e ez így?

95. Anyám hallgat. Annyi mindenről hallgat. Apádnak, mondta volna a bátyámnak, szereztünk jó papírokat. Vasárnap reggel hat óra lehetett, március tizenkilenc, mindnyájan aludtunk, és apósom barátja, egy keresztény ügyvéd, telefonált. Az ágyamból, amely apád ágya is volt, de tudom, hogy nem szereted, ha erről beszélek, láttam, amint apósom arca elfehéredik. Azután azt mondta: tudsz valami biztatót? A válaszra keserűen elmosolyodott. Amikor letette a kagylót, és elmondta Eszter mamának, kiderült, hogy a biztatós kérdésre a barátja azt felelte: Csak ha nő volnék. Akkor tudnám most azt mondani, hogy nincs rajtam bugyi. Nyilván ezt még nem érted, nem baj. Az ember ezért kapta a nyelvet, hogy elrejtse a gondolatait.[39] Aznap a nagyszüleim telefonáltak Komáromból, hogy Mariskával azonnal menjünk vidékre, mert Pestet bombázni fogják. Isten nem követhet el gonoszságot, csak az ember, vigyázzatok magatokra, így búcsúztak. De már délután nem engedtek föl engem a vonatra, mert apád régi iratai nem voltak jók. Az övé jó volt, le is utazott, hogy majd én utánamegyek. Így engem nem deportáltak, és így én nem kerültem táborba. Mehettem megint férjhez. Mit mondjak, nemcsak a jóság, de maga az Isten is a gonoszság eszköze lett. Anyám hallgat.

96. És az rendben van, hogy az uramat csak úgy lecsukták? Mert egész életében dolgozott? Mert szerette a földet? Nincsen rendben, Irénke. És ha az Úr végtelen jóságában répát teremtett meg fehérgyökeret meg karalábét, akkor mért feledkezik meg a hozzá való esőről? A papunkat nem kérdezem, de magát megkérdezem, Irénke, maga nem elfogult. Nyakunkba ültettek egy lusta Istent? Anyám felröhög. Ezt megjegyezhetem, Rózám? Mindent, kedveském, mindent. Kérdezhetek valamit? Mindent, Rózám, mindent. Mért tetszik nevetni ennyire? Nevetni jó, nem? Nem. Nevetni csak akkor jó, ha oka van. Hólyagos ember az, aki oka nélkül nevet. De mondok még egyet, tudom, nem fog nevetni. Hát az se csúf, ahogy elszállították az első urát? Akit a németek úgy elpusztítottak. Már ne haragudjék. Anyám hallgat. Úgy hajtja le a fejét, ahogy apám szokta. Én hallom csak, amit mond. Az Isten csúfsága. Meg: hogy ne legyen rossz, Istennek se szabadna léteznie.[40] Úgy kapaszkodom a ceruzába, mintha az segíthetne. A két asszony közt a szobában egyszerre látom az ezüstös Kisjézust és a keresztre feszítettet. Nem gondolok semmit. Fáj valami. Talán az, hogy anyám nem hangosabban válaszolt.

97. Itt most nincs átkötés. Az kik onnét elmennek vala, szidalmaznak vala éngemet, az ő fejöket csóválva hajtogatván, mondák: Vah ki elrontod az templomot, és harmadnapra megépíted, tartsd meg magadat és szállj le az keresztfáról. Hasonlatos képpen pedig az papi fejedelmek is csúfolván éngem azt mondja egyik az másiknak az írástudókkal egybe: egyebeket megtartott, magát nem tarthatja meg.[41] Amaz Krisztus, az Izraelnek királya szálljon mostan le az keresztfáról, hogy lássunk és higgyünk. Az kik megfeszíttettek vala is énvelem, azok is fájdalommal illetnek vala engem.

98. Fájdalommal, erővel és fájdalommal nyomom a ceruzám. A bátyám ceruzája, a bátyám füzete, de most már az enyém. Mindegy, kié, ceruza, füzet, csak írjon, csak fogadja be az írást. Olyan erősen nyomom, hogy kitörik a hegye. Ügyetlenül hegyezem. Enyém lett a nagymama svájci bicskája. Elloptam a Kincstárnak. Most mi lesz. És mikor eljött volna a hat óra, setétség lőn mind az egész földkereken mind kilenc órakorig. És kilenc órakor kiáltám nagy felszóval: éloi, éloi, lámá sábáktáni!, mely annyit tészen megmagyarázva: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el éngemet. Némelyek pedig az ott állók közül mondának, mikor hallották volna az én szavamat: Íme, az Illést hívja. Hozzám futamodék pedig egy ember, és az spongyát megtöltvén ecettel, és azt vesszőszálra függesztvén, innya adna, mondván: hadd lássuk, ha eljő az Illés, hogy őtet, azaz éngem, levégye. Ekkor pedig nagy felszóval kiáltván meghalék. És az templomnak kárpitja kétfelé hasada, felitől fogva mind az alsó részeig.[42] És amikor látta volna az centúrió, ki nékem ellenében áll vala, hogy én felszóval kiáltván holtam volna meg, monda: Bizony, ez ember Istennek fia vala.

99. A bátyám cédulája a Kincstárban: eperfa az udvaron * egy csikó, a szellő * Kühne típusú lóvontatású vetőgép az 1910-es évekből * Most mi lesz. Úgy tűntél el, mintha megjelennél, mintha jönnél, és nem mennél, el, örökre. * kézi hajtású morzsológép, egy szecskavágó, takarmányrépa-vágó * Milyen szép. Nagymama első szavai: aleppói jázmin, ománi őszibarack, damaszkuszi vízililiom. * a Grősz-banda cinkosai.[43] Mégiscsak hittem én az Úristenben. Május 10-ére le kell vágni a lucernát, mert különben zöld hernyók lepnék el. * jelzők: szomorú, boldog Isten, magányos, furcsa, meghökkentő, kifürkészhetetlen, szótalan, szerencsétlen és nevetséges, mindenható, szegény, összeszámolt * morzsa, mó-ózsa

100. Ekkor pedig nagy felszóval kiáltván meghalék. És az templomnak kárpitja kétfelé hasada, felitől fogva mind az alsó részeig. És amikor látta volna az centúrió, ki nékem ellenében áll vala, hogy én felszóval kiáltván holtam volna meg, monda: Bizony, ez ember Istennek fia vala.[44]

Szent Márk írása szerint való evangélium. Jézus Krisztusnak, az Isten fiának Evangéliomának kezdeti. Mint meg vagyon írva az prófétáknál: Ímé, én elbocsátom az én követemet az te orcád előtt, ki megkészíti az te utadat te előtted. Kiáltó szó az pusztában:

Nincs vége. Ez a befejezés.

JEGYZETEK

A Márk-evangélium Károli-fordítását használtam, a fakszimile kiadást nézve, többé-kevésbé mai helyesírásra átírva, és kicsiket belemaszatolva (például egyes szám első személyre írva stb.).

1. „Ez a kezdés.” Pilinszky naplójában olvastam a következő mondatot: „Ez a befejezés.” Ez itt a legvégén található.

2. „…viszont szállna, aminek szállnia kell.” Laza Nietzsche-utalás: „Lám, aminek szállnia kell, mégis felszáll.” Egyszer már idéztem a *Kis magyar pornográfiá*ban. *Bevezetés a szépirodalomba,* 465. Oldal: „Egy szavát sem hittem. Undorodott tőlem. Magunkat gyűlöltük egymásban. Azért előfordult, hogy kihagyott az indulat. Egyszer elmentünk a Lehel téri piacra, levesbe való zöldet kerestünk. Egy ember apró, színes léggömböket árult, egyszerre szél kerekedett, s a léggömbök nekirugaszkodtak a magasnak. Gazdájuk váltig erőlködött, hogy féken tartsa őket. – Íme, a mi jó anyánk – mondá rámutatva Ilon. E percben egy-két ballon mégis elszabadult, s felröpült a levegőégbe. Ilon ujjongott. – *Lám, aminek szállnia kell, mégis felszáll!* – De ez csak epizód volt.”

Hogy honnét van pontosan, azt most az interneten nem találtam meg. De elég ügyetlen vagyok. A KMP környéki füzetek egyikében megvan. Csak a füzet nincs – kéznél. Ez ugyanaz a kéz, mely az interneten matat.

Ahogy a filmekben: Néhány évvel később: Viszont megtaláltam a könyvet, ahol olvastam: Wildner Ödön: *Nietzsche romantikus korszaka.*

„A tizennyolc éves ifjú ekkor testileg-lelkileg valóban érett volt. Erős, széles vállú fiatalember, a kinek testén abnormis alakulás nem mutatkozott. (Magassága 171 cm. Volt, de katonás tartásával magasabbnak látszott. Épp oly magas volt, mint Goethe, miként ezt a frankfurti Goethe-házban a költő egy megörökített mértékén maga állapította meg.) Napbarnította egészséges arcát hosszú, dús sötétszőke haj vette körül, szemének erős rövidlátása miatt erőlködő tekintetéből élénk szellem és látnivágyás, nagy önállóság és elszántság sugárzott, önállósága s lelke röpte a gyermekét gyöngéd szeretettel féltő anyát bizonyára aggasztotta egy keveset. Erre mutat a következő kis eset. Ez időtájt Nietzsche nővérével együtt sétálgatott a piacon, a hol egy ember apró színes léggömböket árult. Egyszerre szél kerekedett s a léggömbök nekirugaszkodtak a magasnak. Gazdájuk váltig erőlködött, hogy fékentartsa őket. »Íme, a mi jó anyánk« – monda rámutatva Frigyes. E percben egy-két ballon mégis elszabadult s felröpült a levegőégbe. Nietzsche ujjongott: »Lám, a minek szállnia kell, mégis felszáll!«”

3. „Mint a kaábaát. Vagy az apaád faszaát. Vagy inkább Máori.” Ez a dallamos, ősmagyar kifejezés régóta a fülemben van, ahogy az már a *Termelésiregény*ben olvasható volt:

„Valahogy így kell elmesélni, s aztán ide tetszés szerint kapcsolható valami palócos történet, *válámi váskos.*” (Hu-hú! Amikor például a György úr a mester lábára taposott, vagy fordítva, a templomban. És akkor a nagy, *áhítos* keresztyén csöndben a kis cérnahang, mint valami angyalé [ha György úr taposott, a mesteré,

ha a mester, a György úré]: ÁZ ÁPÁOD FÁSZÁOT!! – Jaj, hát ez valami gyötrelem, általánosan szólva, ez a mondénság, amibe belekényszerülök.) Ekkor csöngettek.”

4. Márk 1:1–5

5. „Az öröm által a világ szépsége a lelkünkbe hatol, a fájdalommal a testünkbe.” Simone Weil: *Ami személyes, és ami szent.*

„Ez az Istentől eltanult szeretet nem kíván semmit az Istentől, se segítséget, se jóindulatot, semmit, még viszontszeretetet se.” „Aki igazán szereti Istent, nem kívánja, hogy az Isten is viszontszeresse.” Mondja Spinoza, idézi Weil.

6. 5Mózes 5:11

7. A füzetem bal oldalán, ahová a, mondjuk így, technikai jegyzeteimet írom, „Markos Levente Balázs, *Vigilia,* 2014/3.” bejegyzés áll. A szenvedő emberről voltak e számban cikkek, azokat olvastam, és hatottak is rám. Itt konkrétan nem találom, hogy melyik mondat lenne az. A sorközökben ott van, mondanám, és ha lehet, ezt nem tréfának szánom. – Utómegjegyzés, avagy a filológia bosszúja, avagy a trehányság diadala: Markos cikke a 2014/4-es számban van, 3-asban Kertész Imre lenyűgöző naplójegyzetei a kilencvenes évekből (az irányt adó *Útvesztő* címmel). Akkor ezekről majd még lesz szó.

8. „Ne siess semmit el, megvár, aki leszel, mondogatja, nem nekem, nem a bátyámnak, közénk. Valamiért ettől megijedünk. Vár, aki leszek. Jó ez nekem? Álltok itt halomban, nevet nagymama, Istennek halmai." Az idézet eleje Halmai Tamás *Erdei hittan* című verséből való, *Vigilia* 2014/4., amint azt többé-kevésbé az idézet végi intarzia mutatja.

Az oldalon szereplő „szó nélküli Isten és istentelen szó" Gerhard Eberling *Isten és szó* (Hermeneutikai füzetek 7.) írásából vagy/és Fabinyi Tibor előszavából valók.

„Nincs Isten." Zsoltárok könyve 14:1. Attól tartok (és remélem), a szövegösszefüggésből kiragadva.

9. 0,1,1,2,3,5; ezek a Fibonacci-számok, de maradjon inkább titok; aki észreveszi, észreveszi, aki nem, nem. És akkor még meg sem kérdeztük, hogy akkor mi van.

„Kislibával még jobb. Sivalkodnak, ahogy dobod be a budiba." Úgy tűnik, ez a gyermekkori élmény is mélyre ment, lásd *Harmonia caelestis,* 593–594. Oldal: „Az öcsém egyszer, nem ezért, beledobálta a kiskacsákat a budiba. »Olyan szépen *sivalkodták*.«"

10. Az oldal Villányi László *A biciklista* című versének átírása.

A BICIKLISTA,

Bruno Schulznak

Egyetlen megfejthetetlen mutatványa volt apjának:
órákig tudott ülni tétlenül, ráesteledett a fotelban.
Talán a Kárpátok behavazott hágóján gyalogolt,
ismét rátalált katonatársára, aki fejbe lőtte magát,
kisfiúként a farakások labirintusában játszott,

tette a szépet a nőknek, újra meg újra kézenállásra buzdította ifjú kollégája barátnőjét, akinek melle kibuggyant a fürdőruhából, vagy bánta már, miért ígért fűt-fát feleségének, miért nem tette boldoggá. Igazi apja volt hajdanában, ha a bicikli ülőkéjébe tette, s vitte a folyóhoz, a defekt sem jelentett gondot, miután a vízben megkereste a buborékot eregető lyukat, gondosan megragasztotta a belsőt, apróra szét tudta szedni és összerakni, tökéletesen uralta biciklijét, amikor nem hajtotta többé, akkor kezdett haldokolni, lába végleg lecsúszott a pedálról.

11. „Pázmándi Zsófia tombolt.

Mintha módszeresen akarta volna fölszámolni a szobát, az egész berendezést. A félembernyi, díszes (és nagyon drága) kínai vázák már ripityára törtek, az utolsót épp akkor emelte a feje fölé, lépett kettőt vele, akár egy kisebb söröshordóval, s hajította bele a nagy barokk állótükörbe.

– Ne – súgta önkéntelen Schweidenfeldt, de rögtön eszébe jutott, a szalonban minden Nyáry ajándéka. Ahogy kép és tükörkép egyek lettek, robbant a világ, spriccelt szerteszét üveg és porcelán.

– Mit csinál, kedvesem? – súgta a férfi maga elé. Az asszony rezzenéstelenül dolgozott tovább, fúria, forgószél, egy mozdulattal sodort le mindent a komódról, az ezüsttokkal védett fényképeket, a pici ezüst- és porcelánállatkákat és egy Károli-bibliát. Zihálva megtorpant, derűsen körbepillantott a pusztításon. A férfi elbűvölten bámult. Neki is eszébe jutottak a forró, rózsaszín remegések.

– Mit csinál, kedvesem? – kérdezte oly szépen, ahogy régen.

– Attól tartok, te pöcs, attól tartok, imádkozom.”

Ez a Kardozós változat [nyolcvanharmadik oldal]-a.

12. Márk 14:1–2, 10–18

13. „Nem lemásolni akarom, hanem olyan lapokat alkotni, amelyek megegyeznek az eredetivel.” A mondat Jorge Luis Borges *Pierre Ménard, a Don Quijote szerzője* című írásából való.

14. „Csak az mond el egy történetet, aki hiszi, hogy el tud mondani egy történetet.” Na, ez végre Martos Levente Balázs, *Vigilia* 2014/4., *Jézus szenvedésének története Szent Márk evangéliumában*.

15. „Napszámba kapálni, répát szedni, aratni, zsizsikes gabonát válogatni.” Szavak Závada Pál *Kulákprés* című munkájából. Éppenséggel lehetnének saját kútfőből is (önéletrajzi kivagyiskodás az „Én már akkor népnemzeti voltam, konkrétan paraszt, amikor kendtek még…” kezdetű magyar dal(lam)ból).

Az oldal vége az említett Kertész-napló nyomán.

16. „Isten csődje pedig nem az Isten, hanem az ember halála.” Kertész nyomán. Nála: „Ha Auschwitz hiábavaló, Isten csődbe jutott; Isten csődje nem Isten, hanem az ember halálát jelenti.”

17. „Gyermeteg kérdés.” Teljesen gyermeteg kérdésnek minősíti Kertész a „Hol volt Isten Auschwitz idején?”-t. Megjegyzi, az angolna is kérdezhetné a Balatonban: hol volt Isten a fűzfői szennyvíz bebocsátásakor? A bekezdés így zárul: „Az ember hol gyilkos

gyermek, hol pedig sértődött gyermek: mikor lesz egyszer már felnőtt?”

18. Márk 14:32–38, 43

19. Márk 14:44–50

20. „Hazánk ocsmány döghollói.” Závada gyűjtése.

Márk 14:66–72

21. Márk 15:1–5 57.

22. Márk 15:6–14

23. „Száját oldalra húzta a baj, így szűrte a szavakat. De a szavai nem ismerték az időt, újra meg újra kóválygva előkerültek. (Mi az idő? *Mikor* éljük a jelent?)

Ilyen voltál, Uram, álmomban, szeretetreméltó és törékeny.

Valamit még nem mondtam. A szemeid. A Bölcs Andris szemeit. Mert ahogy beszélt, mesélte a saját történetét, az agyának drámai történetét, bizonyos derűvel mesélte, bár nem derűlátón, nem leplezte a nehézségeket, melyeket immár maga mögött hagyott, melyek még reá várnak és melyek életének minden pillanatában roppant súllyal nyomják, a szeme teli lett árnyékkal. Végtelen

szomorúság ült ott, mint valami különálló lény, tőle és akár a bajától is függetlenül.

Mintha a bajok mögött volna egy nagyobb baj.

Te vagy ez a baj, Uram, motyogtam a felelőtlenség félálmában reggel.

Te, a szomorú Isten.”

A Kardozós változat (egyik) [számozatlan oldal]-a.

24. Márk 15:15

25. Márk 15:16–20

26. „(egy idekeveredett munkacédula)

– Élvezzél, a kurv’ anyád, a rohadt elgyakott, magyar életbe, élvezzél, ennyit talán el lehet várni, te dögletes dög!

− Basszál meg, majd akkor elélvezek. Csömöszölsz itt a seggem mögött, tuszkolsz, tusakodsz, nyomorgatsz… Keresgéljük csak azt a híres-neves faszodat.”

A Kardozós változat [negyvenkettedik oldal]-áról.

A füzet bal oldali kérdőjeles megjegyzése szerint mintha Simone Weil is befolyásolta volna az oldalt, de ha felkötnek se tudnám megmondani, hogy konkrétan miként.

Vagy mégis. Hogy az ima nem van, hanem közeledik, ez lehet a Weil.

27. „…amikor nem hajtotta többé a biciklijét, akkor / kezdett haldokolni, lába végleg lecsúszott a pedálról” Villányi László *A*

biciklista című versének befejező sorai.

„…anyám öregsége is idegen volt ugyan, de azt, hogy vele együtt öregedhetek, mindig is az üres ég nagy ajándékának tartottam…” – a *Semmi művészet*ből (121. oldal), kicsit átírva, konkrétan: átüresítve.

28. „Nem szabad gyűlölni, csak az örökkévalóságot.” Lampedusa-mondat. De hogy pontosan honnét…

„Most csókoltalak meg utoljára.” Luc Besson *Nikita* című filmjében hallottam. Anne Parillaud mondja Tchéky Karyónak, Ráckevei Anna varázslatos hangján. Ha jól gugliztam. „Uram, a Paradicsomban vagyunk vagy nem?” Ezt is ott mondják, jól jött volna itt a regényben; most már késő.

29. Az imáról szóló részek a Kardozósból, [hetvennegyedik, hetvenhatodik oldal].

„Szépen tudsz hallgatni, Uram. Ha kérdezlek, hallgatsz, és ha már nincs több kérdés, az lesz az igazi válasz.” A nagy Ludwignál pedig ezt olvassuk (Wittgenstein: *Tractatus*, 6.52): „Wir fühlen, dass selbst, wenn alle möglichen wissenschaftlichen Fragen beantwortet sind, unsere Lebensprobleme noch gar nicht berührt sind. Freilich bleibt dann eben keine Frage mehr; und eben dies ist die Antwort.” (Érezzük, hogy még ha minden lehetséges tudományos kérdést megválaszoltunk is, életproblémáinkat még csak nem is érintettük. Persze akkor nem marad több kérdés; és éppen ez a válasz.)

30. Márk 6:45–52

31. Márk 6:51

„Nagyon halkan mondja, halkabban és lassabban, mint a patak: rendes kérdésre van válasz, és a válasz nem lehet előbb, mint a kérdés.” Ez is olyan wittgensteines. Kerestem, nem találtam. Neumer Katalint kéne megkérdezni, ő mindent tud, ami „wittgenstein”, (és még sok mást is).

32. Weil nevét látom a bal oldalon, nyilván a szerencsétlenes mondattal lehet kapcsolatban. „Ha kigúnyolhatnak, akkor nevetséges is vagyok. Erre eddig nem gondoltam, a szerencsétlen és nevetséges Istenre.”

Márk 15:20–25

33. „Semmi sem hiábavaló.” Weil.

34. „Mikor még kétségbeesni sincs mód.” Pilinszky

„Szemembe süt a nap. Kés villan, olyan.” Halvány utalás Camus *Közöny*ére.

„Hidd el, hiába ravasz az ördög, de buta is. A szívedbe nem lát.” Pilinszky

„…a kapu melletti első ól a kacsáké és libáké, a második az anyakocáké, a harmadik a birkáké, a negyedik a hízóké.” Závada, *i. m.*

35. „Isten kurva nagy zseni lehet.” Az *Egy asszony illata* című filmben mondja Al Pacino. (God must have been a fucking genius.)

36. Weil, az *egész* oldal.

37. Állni a napon: Pilinszky: *Apokrif.*

38. Márk 15:26

39. „Az ember azért kapta a nyelvet, hogy elrejtse gondolatait." Stendhal. Valahonnét másoltam egy füzetbe, nem, egy papírlapra, onnét egy füzetbe, nem találom, onnét egy másikba, *Napló* a fölirata, március 24. De a följegyzés, mint látom, valójában 2014. Január 19-éről való. Erről itt még az áll, hogy ezt Stendhal idézi a *Vörös és feketé*ben egy portugál szerzetes mondásaként, írja Cseke Ákos a 2014/2-es *Vigiliá*ban. Itt áll franciául is, csodálkoznék, ha nem volna hiba benne: La parole a été donnée à l'homme pour cacher sa pensée. Utómegjegyzés: Tudom, hogy nincs benne hiba, 37 emberrel átnézettem. (Ha mégis volna hiba: 37, és egy se beszélt franciául.)

A *Napló* ezen oldalán még van néhány idézet, amely olyan, mintha a könyvünkből volna (így most aztán ott is lesz).

Kierkegaard idézi Jóbot (Jób 9:2–3; 40:2): „Ne kezdj pert a Mindenhatóval. Istennel szemben soha nincs igazunk."

Loyolai Szent Ignác egy idő után a naplójában már csak a könnyeit, „a könnyek adományát" jegyzi föl, sírt, nem sírt. Hétfőn sírt, kedden sírt, szerdán nem sírt, csütörtökön sírt. Gombrowicz meg azt írta: Hétfő. Én. Kedd. Én. Szerda. Én. Csütörtök. Én. – Van különbség. Amely talán még nagyobb is, ha Gombrowicz időnként el-elsírta magát.

Pascal Quignard: Le bonheur laisse des traces dans ce monde. A boldogság nyomokat hagy e világban.

Didier Pollefeyt: *Horror Vacui (Isten és a gonoszság Auschwitzban és azt követően)*. *Vigilia*, 2014/3. Innen származnak az oldalon lévő gonoszságos mondatok.

Valamint fölhasználtam egy Amerikából kapott magánlevelet (mailt). Ezért nincsenek ékezetek.

Subject: 1944. marcius 19.

Vasarnap reggel hat ora lehetett, mindnyajan aludtunk, amikor csengett a telefon, es apam baratja egy kereszteny ugyved telefonalt. Egy telefon volt persze, es az agyambol lattam, amint apam arca elfeheredik. Azutan azt mondta: Tudsz valami biztatot? A valaszra keseruen elmosolyodott. Amikor letette a kagylot es elmondta az anyamnak, kiderult, hogy a kerdesere a baratja azt felelte: csak ha no lennek, akkor tudnam most azt mondani, hogy nincs rajtam bugyi. (ezt persze, csak jo par evvel kesobb ertettem meg, de sosem felejtettem el.)

Aznap a nagyszuleim telefonaltak Komarombol, hogy azonnal vigyen le engem a Mariska, mert most Pestet bombazni fogjak. De mar delutan nem engedtek fel a vonatra, mert zsido papirom volt. Igy nem haltam meg Auschwitzban.

40. Szegedi Nóra idézi a híres-hírhedt Schelling-mondatot a *Pannonhalmi Szemlé*ben (2013/2. *Rahner és a teodícea problémája*): „hogy ne legyen rossz, magának Istennek se szabadna léteznie.”

41. Márk 15:29–32

42. Márk 15:33–39

43. Vetőgépek, morzsológépek, zöld hernyók és általában a mezőgazdasági szavak (?), valamint a „Grősz-banda” Závada Páltól.

„Úgy tűntél el…” A Kardozós befejező mondata.

„Nagymama első szavai: aleppói jázmin, ománi őszibarack, damaszkuszi vízililiom.” Szavak *Az Ezeregyéjszaka meséi*ből, konkrétabban *A teherhordó és a három leány* című meséből.

44. Márk 15:37–39, az utolsó oldalon még: Márk 1:1–3. A vég a kezdés.

E. P.